

Foll. 20.415
966
PROPOSITIONES

EX PHILOSOPHIA ANTIQUA

NOVAE OBSERVATIONIBUS ILLUSTRATA

QUAS

PUBLICAE CONCERTATIONI EXPONEBAT

D. ANTONIUS LOZANO,

ET CANO,

Orcelensis Academiae Collegio-Seminarii Immaculatae
Deiparae Candida indutus Toga, atque Illmi. eiusdem
Civitatis Episcopi, Seminariiue Praefulis
Honorarius Ephebus.

PRAESIDE

D. D. PETRO LESPIAULT,

ET RIMBAUD,

*Presbytero Seminarii eiusdem Alumno, Philosophiae primium,
modò Sac. Theologiae Professore, &c.*

PALAESTRA ORIOL. TEMPL. SS. VV. IUSTAE, ET RUFINAE.

Die 11 Mensis *Maji* Anni MDCCLXI.

Valentiae: In Typographia Benedicti Monfort. Ann. 1771.

20.415

EX PARTE

IN RE

D. VAN LIND

OF THE COUNTY OF ...

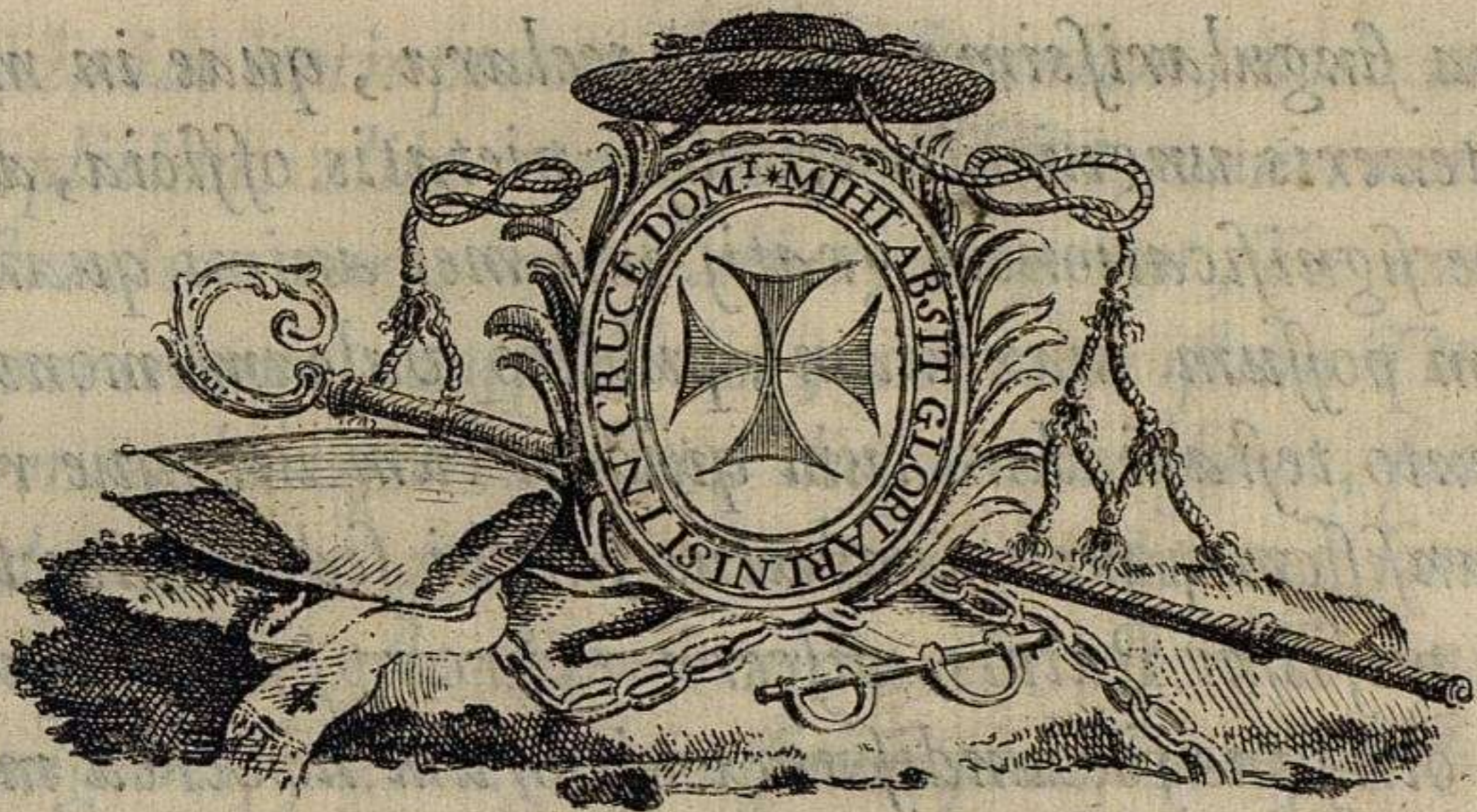
STATE OF ...

...

...

...

...

ILLUSTRISSIMO, AMPLISSIMOQUE VIRO
D. D. F. ILDEPHONSO CANO,

EPISCOPO SEGOBRICENSI,
Hispaniarum Regis Catholici á Consiliis,
cet. cet. cet.

ANTONIUS LOZANO, ET CANO,
Illius ex Sorore Nepos, & Orcelensis Seminarii Alumnus

FELICITATEM.

Quae una mihi iam dudum in votis erat,
mi Illustrissime Domine, Optimeque
Avuncule, pulcherrima tandem contigit occasio,
qua

qua singularissima, & praeclara, quae in me
a teneris unguiculis effudisti pietatis officia, at-
que significationem gratissimi mei animi quan-
tam possum maximam, publico valeam monu-
mento testari. Iam tum quidem cum utroque re-
mansissem parente orbatus, mihi seduli, iuxta
ac piissimi Patris viscera exprompsisti, atque
ne otiositas foecundissima vitiorum non verca mi-
hi malè consuleret, paternis, maximisque curis
consulvisti, nihil ut pueritia subdolum praese-
ferret, tum ut virtutibus, litteris, bonisque ar-
tibus informarer. Atque ad id quidem officium
non tam suavissimis monitis, industria, ope-
ra, quam exemplo TUO, veluti calcari admoto,
meum animum incitabas, cum TU vel in maxi-
marum oppugnatione rerum non intermissis
studia nec virtutum, nec Optimarum artium.
Me vero acrius prae caeteris pungebat TUUS
ille mei amor semper vernans, nunquam au-
tumnans: nam cum TE modò in gravissima
TUI Ordinis officia assiduè incumbentem, modò
Castellae Provinciam TUAE curae demandatam,
& Christianae pietatis, & prudentissimis sa-
pientiae regulis temperantem, modò inter Histo-
ricae Academiae Viros adlectum, in abditissima
exi-

eximiae artis penetralia conferentem, modò multiplicibus aliis commissorum TIBI munerum distractum curis (quae alios obruerent, TE autem exercebant) conspexerim; animum istum TUUM benevolentissimum non dicam avulsum, sed ne abstractum quidem nunquam expertus sum a commodis, studiisque meis alacriter fovendis, augendisque. Egregia sanè praestantissimi ingenii, animique testimonia! Quae a me quidem non magnificentius dici, quam verius, testem proferam, extollamque maximum, ac planissimum TUI in me amoris argumentum; quòd, cum concreditam TUAE in rebus gerendis industriae, atque solertiae legationem apud Algerianos post hominum memoriam nobilissimam, Captivis in libertatem vindicandis, obiturus esses, veritus ne ego a TE divulsus, vel desiderio TUI, vel quae in adolescentiam facillimè irrepit, inertia tantulum de studiis imbibitaque institutione remitterem; Illustrissimi Antistitis Oriolensis D. Iosephi Tormo (proh Deus quantum Virum!) familiae optimè institutae adscribendum, moxque florentissimi illius Seminarii Toga honestandum curaveris. Utinam digna oratione vel ornare, vel complecti possem
be-

beneficii huiusce magnitudinem, quo nihil mihi,
ita vivam, honorificentius, nihil optatius potuit
contingere. Ecquis enim summae sibi gloriae
non ducat, praestantissimo subesse, Optimoque
Antistiti, quem ut tota quam latè patet Dioe-
cesis Largum, ne dicam profusum commemorat
Parentem, Praesulem numeris omnibus absolu-
tum, ita meum id, imò Suum, Collegio-Semina-
rium Patronum suspicit Munificentissimum,
virtutis, quam efflictim deperit, litterarum,
quas eximiè callet, Fautorem Summum? qui
Seminarium, inquam, incredibili complectitur
benevolentia, qui illud praesentia Sua frequen-
ter honorat, verbis suis copiosè irrigat, qui nul-
lam praetermittit occasionem illius augendi, am-
plificandi, ut vel in minimis adpareat Maxi-
mus? Atque hunc quidem fructum, quem ob de-
latum mihi honorem nobilissimae Togae capio
multo suavissimum, nequeo non industriae
TUAE referre acceptum. Cum tot autem, tam-
que praeclara pietatis TUAE exempla in me ex-
tent, magnisque aliis, vel postquam a Pruden-
tissimo, atque in aestimando de hominibus Acu-
tissimo Rege CAROLO III. (illum Superi terris
diu commodent) ad Segobricensis Ecclesiae cla-
vum

vum admotus, gravissimis curis distineris, de-
nuo me affeceris, ornaveris, devinxeris; meum
est, Clementissime Avuncule, ut quanti apud me
sint animi TUI significationes ostendam, & qua-
lecumque hoc gratitudinis monumentum Nomini
TUO (gestit animus) inscriptum, dicatumque ad-
parere velim. Atque eò iucundius, quò facilius,
spero, ex illis quemlibet cogniturum fore, me non
turpi assentatione, non memoria TUARUM lau-
dum Maximarum, non studio aucupandae glo-
riae ad id officium pellectum, sed beneficiorum
abs TE in me profectorum iucundissima recor-
datione, cui nisi perpetuò incubarem, nihil me
esset ingratius, ipsumque Solem exosum haberem.
Ego vero si ad palatum TUUM finxi has the-
ses, non erit, cur aliorum iudicium neque ma-
gnopere cupiam, neque formidem. TU, Illustris-
sime Avuncule, si meum hoc levidense munuscu-
lum exporrecta fronte susceperis, & quam ha-
ctenus mihi ostendisti, benevolentiam perpetuò
conserveraveris (faxit Deus) me non mediocrem
studiorum meorum fructum consecutum esse pu-
tabo. Vale O ET PRAESIDIUM, ET DUL-
CE DECUS MEUM.

Philosophia nos primúm ad Deorum cul-
tum : deinde ad jus hominum , quod situm
est in generis humani societate : tum ad mo-
destiam, magnitudinemque animi erudit : ea-
demque ab animo , tamquam ab oculis , ca-
liginem dispellit , ut omnia supera , infera,
prima , ultima , media videamus. *Cic. lib. I.
Tusc. Quaest.*

Qui in Philosophia appetunt ea , quae mi-
nime necessaria sunt , sed superflua , & in so-
lis ad contentionem factis sophisticis argutiis
insistunt , ab necessariis aberrant , ac praeci-
pui : qui umbras doctrinarum reipsa perse-
quuntur. *S. Clem. Alex. 6. Strom.*

APPARATUS

AD PHILOSOPHIAM.

Inter nobiliora ingenii ornamenta, quibus eruditi praeteritorum temporum Viri ad severiores disciplinas sedulo capeffendas gradum sibi parare consueverunt, principem obtinuit locum linguarum, Hebraicae praesertim, Graecaeque cognitio. Noverant enim recte (idque aetate nostra experimento comprobatum est) quantum afferant momenti ad Theologicas Disciplinas recte adipiscendas Hebraica studia. Atque ut de Graecis dicam, apud eruditos omnes in confessio est, in illis optimorum Philosophorum praecepta, omnem eruditionem, elegantias omnes, omnes ingenuas disciplinas, humanitatem denique ipsam contineri. Quorum testimoniis, mihi a viris, qui etiamnum studia haec impensè fovent, ad vivum expressis, plurimumque etiam Nostratum, quos hebraicè, graecèque eruditissimos postrema tulit aetas, exemplo commotus, cum philosophicis, ac theologicis potissimum, disciplinis accuratius informari cuperem; ad hebraicas, graecaeque litteras quàm diligenter excolendas animum adplicui:

A

cui:

cui : tantumque abfuit , ut argumenti difficultate territus ,
 initum abiicerem confilium , quin brevi effectum fit , ut iis
 studiis apprimé delectarer. Neque illis tamen vegetum adeo ,
 afsiduumque ftudium impendebam , ut non interdum ad
 Gallorum , & Italorum idiomata diverterem , quorum iu-
 cundiffima lectione difficillimi illius operis moleftias leni-
 ri , experiebar , novamque veteribus interpretandis doctri-
 narum fegetem comparari. Notiffima enim res eft , Gallos ,
 atque Italos optimarum artium divitias in idiomata fua
 tranftuliffe ; eorum studiis veteres omnes illustratos effe ; in-
 credibilemque eisdem denuó accelfiffe copiam eruditionis ,
 rerum praefertim philofophicarum. In his itaque litteris
 mente tota verfabar , quum illas , graecas in primis , atque
 hebraicas duobus abhinc annis , fi non omnino abiicere ,
 certé feponere , coactus fum , quo facilius , avidiusque Phi-
 lofophiam arriperem. Vides quàm parum de edendo qua-
 lifcumque huius abs me fufcepti laboris argumento cogita-
 rem. Placuit vero quibusdam , Summis profectó Viris , qui
 me , meaque ftudia regunt , atque infigni benevolentia com-
 plectuntur , ut ficut de philofophicis , ita de studiis illis
 publicé facerem periculum. Mihi fané obverfabantur cau-
 fae plurimae , eaeque graviffimae , quae me in anguftias
 redactum abducere ab officio poffent ; nimirum mei inge-
 nii tarditas ; ftudium in his collocatum , & parum rei mag-
 nitudini respondens , & faepé intermiſſum : quodque caput
 omnium erat , aggreffurum me opus periculofae aleae , in-

3

vidiaeque plenum, hac praecipué, qua versamur, luce eru-
ditionis. Quid verò tandem? Malui obtrectatorum, qui nos
undique circumstant, subire invidiam, quàm Perillustrium
Virorum, quorum tantis obstringor meritis, imperium de-
trectare. Nollem equidem verò futuros aliquos, qui cum
haec legerint, eam me adeptum putent linguarum cogni-
tionem, ut hebraicé, vel graecé feré extemporé dictu-
rum me expectent; ardua quippe huiusmodi res est, eget-
que exercitatione non parva. In Auctōribus hispanicé tan-
tum interpretandis paratus labor futurus est.

Itaque ex Hebraico idiomate, omnium difficillimo, ver-
tam *Pentateuchum*, secundum editionem Belgicam, qua
utor, Everardi vander Hooght; ope verò lexicorum cae-
tera Sacra Biblia eiusdem editionis. Ex Graecis autem, eo-
dem vocato auxilio, volumina quaeque tum oratoria, tum
poëtica: facilius verò, quae sequuntur, quod ea feré diur-
na, nocturnaue, ut aiunt, manu versaverim. Videlicet *No-
vum Testamentum: XXIV. Homeri Illiadis Libros, atque
eiusdem Batrachomyomachiam: Anacreontis, & Poëtidis
Saphonis Odas: Epicteti Enchiridion: Luciani Samosaten-
sis Colloquia Selecta, & Timonem: Cebetis Thebani Tabu-
lam: Menandri sententias Morales: AEsopi Fabulas: De-
mosthenis Philippicam primam: M.P. Basilii Epistolam ad
S. Gregorium Theologum: Aristophanis Comoedias: Stra-
bonis Opera Geographica: Dionysii Halicarnassei Histo-
ricorum Libros: denique opuscula Graecorum Auctorum,*
quae

quae delegit, unáque edidit in sua *Encyclopedia Iohannes Patusa Atheniensis*. Ex Gallicis, Italicisque, opera quaelibet, sive stricta oratione exarata sint, sive soluta. Hinc ad alia, quae propius rem Philosophicam spectant.

Philosophicae historiae cognitionem qui negligat, haud sané intelligo, quonam iure Philosophi nomen sibi arroget. Quod enim studium scientiae huius cupidis dignius afferri potest, ac praestantius, quàm aggressae artis originem, incrementa, vicissitudines, usumque apprimé noscere, ac rimari? Placuit mihi paucis, ne fusioribus appictis Thesis, fastidio sim, rei huic navatae operae specimen exhibere. Ergo ostendere praesto sum, à quo ortum duxerit Philosophia: quibus potissimum auctoribus exulta, aucta, & propagata sit: quas in partes distracta: ubi de Sectis etiam, quae illustriores habentur, Ionica, Cirae-naica, Eliaca, Pyrrhonica, Epicurea, Peripatetica, Eleatica, Megarica, Academica, Cynica, Stoica, Italica, Pythagorica, Electica: de earumdem auctoribus, clarissimisque professoribus, qui continua quadam serie in eis floruerunt, verba faciam.

PHILOSOPHIA
IN QUATUOR PARTES DISTRIBUTA.

LOGICA RATIONALIS.

Prima Philosophiae Pars.

I.

Logica, quasi lucida ingeniorum pharus, mentem ita dirigit, ut sine praeclaro eiusmodi facultatis lumine veritas ipsa gravissimis circumfusa tenebris videatur. Verum docet á falso discernere, sciendique instrumenta praebet. Illam meritò *Artem omnium artium maximam* dixit Cicero: *Disciplinarum disciplinam* Augustinus: *Scientiae modum* Aristoteles. Primus, qui illam editis regulis accuratius tractaverit, fertur Zeno Eleates. Eandem Plato auxit, illustravitque. Aristoteles verò in ipsa novis luminibus ornanda longissimè omnium diligentiam, laudemque superavit. Qui hanc ad Scholae normam strictius accommodarunt, multifariam partiti sunt; in Naturalem nempe, & Adquisitam, Topicam, Analyticam, Dialecticam, Apodiecticam, Docentem, & Utentem, quarum vocum notiones pandam. Ad ipsius praestantiam quod attinet, non ab Aristotelicis modò, sed á plerisque etiam Philosophis inter mentis virtutes, lumina, scientias, ac liberales artes iure recensetur. Commendari etiam haec plurimum debet veluti

Scien-

Scientia veri speculatrix, & in omni eruditionis genere utilissimum instrumentum ad disciplinas comparandas. Quot, qualesque hinc de obiecto, ut aiunt, Materiali, & Formali Logicae tragoedias excitant Scholastici morosiores! Paucis illorum doctrinam, quam dum in illis Dialecticae gyris versarer, operosè didici, perstringam in certamine. Nunc ad actus, quos pulcherrimis regulis dirigit Logica, Perceptionem scilicet, Iudicium, & Ratiocinationem deveniendum est.

Appre-
hensio.
Idea.

II. Apprehensio est pura obiecti perceptio, neque aiens, neque negans; vera igitur, aut falsa propriè dici non potest. Idea nihil aliud esse videtur, quàm obiecti imago, species, simulacrum; seu id, quod menti inest, dum percipit, aut cogitat, quodque semper rei à mente distinctae, & quidem aut existentis, aut possibilis, imago, & forma quaedam est. Quidam opinantur unum, idemque esse ideas omnes, & perceptiones, quas motiones dicunt organorum sensoriorum, & cerebri; hi verò animi incorporalitate evertere compelluntur. Malebranchius ideas omnes & à perceptionibus distinguit, & veluti imagines, exemplaria, entia repraesentativa habet: adversus hanc opinionem, quam adoptamus, nihil faciunt Arnaldi argumenta, cuius sententia pugnat cum internis animi ipsius experimentis. Ideae divisio, ut ostendam, multiplex esse potest. Si plura individua singularia inter se conferam, atque in iis id tantum considero, quod illis commune est, huiusmodi idea dicitur communis; quae, si naturam ab omni singularitate praecisam repraesentet, Universalis nomenclaturam fortitur. Haec idearum, sicut & vocum universalitas sic dicitur, quod naturam propriè universalem, eam scilicet, quae aut logica, aut metaphysica esse solet, repraesentat: corrumpit ergo Nominalium opinio. Ideae, ac naturae universales mente quidem non posse existere possunt, re tamen non possunt, quidquid contra reponant Platonici, aut Scotistae, quibus eodem iure obiicimus tamquam rationi adversam distinctionem illam, quam reapse existere arbitrantur inter gradus superiores, & inferos. Nobis siquidem non aliud obversatur

in-

inter illos discrimen, quàm quod ratio ipsa operosa, necessitate coacta ex parte obiecti ibidem effingit. Nihil est hic assertum, quod puram D. Thomae doctrinam non referat. Universum in Metaphysicum, & Logicum partitur, de quorum natura, causâ, & proprietatibus dicam.

III. Hinc ea omnia temperatè, ut Philosophum de- *Praedi-*
 cet, pertractare oportet, quae de quinque universali- *cabilia.*
 bus ideis Porphyrius acuté admodum profecutus est. Genus est notio maxime communis, quae alias notiones minus communes à se propagatas comprehendit, ac de illis enunciatur: à Porphyrio dicitur notio universalis, quae de pluribus praedicatur specie differentibus, &c. Differentia ea est universalis notio, quae de pluribus dicitur numero differentibus, cum quaeritur qualis res aliqua sit: triplex esse potest, communis, propria, & propriissima: haec, de qua nunc agimus, est, quae essentiam veluti forma constituit. Diversa munera exercet; rationem communem, & dividit, & contrahit; speciem determinatam constituit, eamque à caeteris omnibus differre facit. Genere, & differentia species concluditur, estque universalis natura, quae de numero differentibus, ut integra eorum natura, affirmatur. Individuum, ut ex ipso nomine patet, illud profectò est, quod ita unum est, ut multiplicatis sit expers, & divisibilitati in alia plura, quale ipsum est, minimè sit obnoxium. Proprium quatuor dicitur modis; quarto modo acceptum, est, quod rei extra essentiam advenit, sed necessariò. Accidens est notio illa, quae pluribus adesse potest incolumi eorum naturâ. Sic partiri solet, ut alterum sit praedicamentale, alterum praedicabile: istud est attributio quaedam logica, quae rei contingenter advenit, per essentiam, & intimas eius proprietates iam constitutae.

IV. Si intellectus binas ideas accuratè perceptas *Iudicium*
 inter se conferat, easque vel coniungat, vel separet, utitur iudicio, quod verbis expressum, dicitur *Enunciatio*, *Propositi-*
 seu *Propositio*. Haec autem, oratio est, quae integram *tio.*
 refert sententiam, qua affirmatur aliquid, aut negatur. Quotuplex illa sit, ita compertum arbitror, ut meam

hic

8
hinc non desideres diligentiam, aut laborem. Propositio
omnis vel vera est, vel falsa; veritas igitur formalis est
enunciationis propria, & tunc inest, quum iudicia nostra
rebus ipsis adaequatè respondent: in actu ipso adaequa-
tè sita non est, sed est entitas actus, aliunde obiectum
respiciens. Huc spectat tota Philosophi inquisitio, ut
nimirum veri cognitione mentem instruat regulis ad id
accuratè exhibitis, de quibus infra sermo instituetur.

V. Consideranda etiam est propositionum oppositio,
quae eis ut proprietas competit. Est autem illa, pugna
duarum enunciationum, quarum aiens una, altera ne-
gans est, & quae eodem omnino subiecto, eodemque
praedicato constant. Si enunciationes opponuntur quan-
titate, dicuntur subalternae; quae qualitate pugnant, si
universales sint, contrariae appellantur; subcontrariae
vero, quae particulares. Insuper quae & quantitate si-
mul, & qualitate certant, contradictoriae nominantur.
Oppositio contradictoria est omnium maxima. Pro-
positiones contradictione affectae ea lege invicem pu-
gnant, ut neque veritatem simul, neque simul falsi-
tatem patiantur: hinc sua veluti sponte fluit, propo-
sitiones contrarias veras simul, simul falsas subcon-
trarias, contradictorias vero veras simul, aut falsas esse
numquam posse.

Discur- VI. Si intellectus, duarum idearum cum tertia in-
sus. stituta comparatione, iungendae ne istae sint, an sepa-
randae, cognoscat, ratiocinari dicitur. Ratiocinatione
etiam utitur intellectus, quum ex ideis infert sibi notis,
quod primo obtutu haud facilè obversatur. Discursus
mente nostra formatos variis argumentationum gene-
Argu- ribus explicamus. Argumentatio oratio esse videtur, in
mentatio qua iudicium aliquod ex alio, vel ex pluribus aliis illa-
tum exprimitur. Duo igitur iudicia, quae praemissae
vocari solent, implicitè saltem in qualibet argumen-
tatione reperiuntur, & antecedens adpellantur, ex quo
deinde iudicium aliquod veluti consequens, sive conclu-
sio, inferatur. Hinc veritas argumentationis à veritate
propositionum, quibus iudicia exprimimus, aestimari
non debet, sed ab illarum connexione, vel dependentia,
quae

quae si deficit, deest consequentia, & vitiosa propterea erit argumentatio. Sex praesertim argumentationum species usurparunt antiqui, quae tamen omnes ad syllogismum veluti praecipuum argumentationum genus, fontem, & caput reduci possunt: sunt verò Inductio, Exemplum, Dilema, Sorites, Enthimema, & Syllogismus, de quibus, postremo uno dempto, ne copiâ molestus sim, dicere modò supersedeo, de eisdem in concione, si res tulerit, abundè dicturus.

VII. Syllogismus argumentum est, quod tribus propositionibus arctissimo inter se nexu copulatis constat, in quo, aut negato in maiori toto, pars, quae in minori assumitur, in conclusione negatur, aut posito toto in maiori, & minori, eius assumpta pars in conclusione affirmatur. Alterutra verò ex praemissis, quae clarior est, ac veluti vera supponitur, aliquando reticetur, ideoque syllogismus, qui mente conceptus integer est, perfectusque, mutilus profertur: huius ergo argumentatio Enthimema vocatur, atque saepissimè compendii, aut elegantiae causâ, adhibetur. Quòd si non solum tres integrae syllogismi propositiones expressae fuerint, sed alterutri quoque, vel etiam utrique praemissae probatio adiungatur, haec tunc species syllogismi Epicherema vocabitur, quod passim ab Oratoribus usurpatur. His addi potest Prosyllogismus, fitque cùm syllogismo iam formato, syllogismus alter ita subnectitur, ut prioris syllogismi conclusio fiat maior sequentis.

VIII. Est autem syllogismus omnis aut affirmans, aut negans. Illis potissimum utimur, ut perspicuum fiat, attributum propositionis controversae in subiecto contineri. Eorum efficacia ex his principiis deducitur: *quidquid verè affirmatur de subiecto distributo, affirmari pariter oportet de singulis sub eo contentis, aut de quibus huiusmodi subiectum praedicatur: quae sunt eadem uni tertio, sunt idem inter se.* Verùm principium hocce de his accipiendum est, quae eadem sunt uni tertio re, & ratione; si autem ratione differant, non semper sunt idem inter se, sed solummodo quando rationis distinctio relativam non affert oppositionem. In syllogis-

mis

mis negantibus ostendimus, attributum controversae enunciationis adversari subiecto. Eorum vis his principiis nititur: *quidquid de subiecto distributo verè negatur, negandum pariter est de iis, quae sub eo continentur, aut de quibusvis affirmatur subiectum illud: quae in tertio distinguntur, inter se pariter distinguntur.* De regulis, quibus syllogismorum vis, atque efficacia concluditur, quaeque apud plerosque Dialecticos utramque paginam faciunt, pressè, occasione data, disputabimus. *Neque enim nego prospicienda illa; sed prospicienda tantùm, & à limine salutanda ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni, ac secreti boni iudicemus.* Sen. Epist. 49.

Methodus.

IX. Methodus, ut ipsa vox exprimit, nihil est aliud, quàm via brevis, aut ordinata ratio inveniendi veri, ipsiusve, cum inventum fuerit, exponendi. Methodum alii esse dicunt quamdam à caeteris distinctam cogitationis speciem; alii ad perceptionem, sive ad iudicium referri putant. Caeterùm sive distincta cogitationis species, sive nova quaedam aliarum proprietates, atque perfectio dicenda sit methodus, perinde est; omnes enim facilè intelligunt, methodum ad accuratam rerum cognitionem plurimum conferre, eaque de causa eam institutam esse, ut mens nostra varias ideas, iudicia plurima, argumentationes ita disponeret, ut illarum ope, quibusdam veluti gradibus, ad veritatem ipsam contenderet, aut alios certè feliciter, facem quasi praeferens, deduceret. Methodus in Analyticam, sive Resolutivam, & Syntheticam, sive Compositivam, distingui solet. Methodus Analytica vocatur illa, quae à rebus ad rerum principia ascendit. Synthetica verò, quae à principiis ad res ipsas explicandas descendit. Et quamvis occulta veritas aliquando Syntheti, aliquando verò Analyti explorari consueverit; frequentius Analytici adhibemus, quando veritas invenienda sit: quemadmodum ubi veritas inventa iam fuerit, Synthetica methodo facilius demonstratur. Quasdam pro utraque methodo cùm sigillatim, tum in genere regulas praescribit Goudinus, Peripateticus exquisitae doctrinae, iudicii acerrimi, & politissimi.

mi. Expendam, ac propugnabo eas, ut qui sciam & Sapientum iudicio comprobatas, & magnae utilitatis esse, five ad docendum, five ad disputandum. Frustra tandem adhiberetur methodus, si nihil verum existeret, aut omnia nobis ita obscura, & ambigua forent, ut nulla veritas inveniri, comprehendique posset, ut plurimi ex veteribus, recentioribusque Philosophis existimarunt, quorum dogmata (si dogmata vocari illa possunt) mirificè excoluit Pyrrho Eliensis, eiusque Sectae Philosophi. Hinc perdita haec Pyrrhonicorum hypothesis ut absurda, & rationi adversa refelli debet: tacitas etiam religioni insidias struere conatur, omnemque prorsus divinae fidei vim facit languescere.

ONTOLOGIA.

Secunda Philosophiae Pars.

X. **M**etaphysica, quae veteri, constantique opinione Philosophiae primae, & sapientiae nomen obtinuit, qua parte Ontologiam spectat, ita comparata est, ut ad ens generatim cognoscendum, primasque rerum veritates explanandas, tota instituta videatur. Haec igitur existit facultas, cuius natura ea est, quae ens generatim, eiusque attributa, vel sola mentis acie percepta, naturali lumine expendit. Duo imprimis commendanda sunt fecundissima principia, quibus universae huius scientiae amplissimae quidem machina fulcitur. Unum, illudque praecipuum, quod *contradictionis* vocari solet, hac sola enunciatione continetur: *impossibile est, ut idem simul sit, & non sit*, quod quidem firmissimum etiam fundamentum habetur demonstrationibus conficiendis, atque scientiarum systematibus aedificandis. Hinc ferendus non est Cartesius, qui adhibitâ portentosâ admodum dubitationum catenâ, & seposito omni alio principio, mentem

ab eo rerum cognitionem auspicari tenet : *ego cogito, ergo sum*. Singularis illa demum dubitationum series non ita requiritur, ut sine illa mens nostra veritatem numquam attingeret. Imò si serió illa fieret, censura deesset profectó, tam exitiali dogmate digna. Alterum principium, quod pro contingentibus adoptatur, *rationis sufficientis* vulgo dictum, sic habet: *nihil est sine ratione sufficienti, cur potius sit, quàm non sit*.

Ens generatim sumptum

XI. Ipsa verò entis in genere ratio ita nobis affulget, ut existentiam minimè involvat, sed solum non repugnantiam ad existendum, seu quod perinde est, existendi possibilitatem. Hinc ens, & quid aptum, seu non repugnans existere, idem omnino sunt. Ex actu & potentia ens quodlibet constare debet, idque nobis clariùs numquam adparet, quàm in productione entis; nova siquidem perfectio tunc huic accensetur, quae ipsius possibilitatis, & essentiae complementum est, scilicet existentia, quae ab essentia verè differt. Adeo universalis notio entis occurrit, ut substantia quaelibet, quodcumque accidens, omnis creatura, & Creator ipse inferiora eius habeantur. Supremam hanc rationem entis qui attentè consideret, non existimabit illis omnibus univocè, aequaliterque convenire. De Unitate, Veritate, & Bonitate, quatenus generales quaedam sunt affectiones entis, sicuti de Univocis, AEquivocis, & Analogis, ea deliberabimus, quae sanum, & temperatum Philosophum deceant.

Praedicamenta.

Substantia.

XII. Ad accuratam entis notionem comparandam plurimum conferunt Scholasticorum Praedicamenta, iam ab ipso Aristotele in seriem denarii numeri redacta. Primam inter illa, ac nobiliorem sedem sibi iure suo vindicat substantia. Haec cum definiatur *ens, cui debetur existentia per se*, ad perfectitatem, ut aiunt, tamquam ad genuinum characterem tota revocari potest. Fluit inde, veram substantiae essentiam non exponere Philosophos, qui ad entitatem á supposito non adaequatè distinctam, vel ad inhaesionis privationem, vel ad accidentium fulcimentum confugiunt. Ea substantia, quae ad praedicamenti ordinem refertur, cum sim-

pli-

plicissima, & infinita Dei natura pugnat, etiam si Christo Domino absolutè coniungatur. Nova quaedam affectio admitti debet, quae soli substantiae conveniat, & qua substantia ipsa ab accidentibus distinguatur; haec nova perfectio dicitur subsistentia, ultima nempe forma, vel actus, quo substantia quaelibet existens ita positivè completur, & perficitur, ut extraneo supposito nequeat communicari, & independenter ab alio conservetur, operetur, subsistat. Perfectio ista, quamquam naturae substantiali propriissima videatur, natura tamen ita ab illa differt, ut ea privari valeat, dummodo eius munera divinitus expleantur. Subiectum demum, cui essentia, existentia, & subsistentia competunt, Suppositum dicitur, quod, si incorpoream naturam praeditum sit, Persona vocatur; ut optime proinde tum à Boëtio, tum à Philosophis aliis definiatur Persona, *Rationalis naturae individua substantia.*

XIII. Ens illud, quod subiecto inhaeret, aut inhaerere natum est, vocatur accidens; atque hinc Philosophis obversatur iam, unde facile discrimen substantiam inter, & accidens intelligatur. Accidentium alia modalia sunt, entitativa alia. Peripatetici raturum, fixumque habent, accidentia entitativa esse entitates physicas, quae à substantia, cui insunt, queunt divinitus separari, sicque existere, quae iccirco accidentia absoluta appellant, ut à modalibus, quae à subiecto seiungi nullo pacto possunt, aptè admodum discernant.

XIV. Quantitas substantiam materiale sic extendit, ut ab illa omnis huius ordo, ac ornatus oriatur. Suarum partium in se ipsis extensione quantitas constituitur, si aptitudo etiam adiungatur, ut substantiae partes similiter extendat. Unde iam patet origo illarum affectionum, quibus quantitas tactui resistit, occupat locum, & potens fit divisionem subire. Quantitas à substantia materiali, quam ornat, & extendit, revera distinguitur. Variè ipsa partitur; species habet nonnullas; quasdam fovet proprietates. Relatio praedicamentalis, quo nomine significatur accidentalis ordo, & habitudo realis unius ad aliud, à subiecto individuum, à fun-

Accidens

Quantitas.

Relatio

fundamento verò, utrumque afficiente extremum, specificam haurit perfectionem. Efficitur hinc, relationem subiectum, cui innititur, habere, terminum ad quem fertur, & quo erigitur fundamentum. Tria sunt satis commendata fundamenta relationum, unde triplex relationum genus itidem emergit, abs me in disputatione explanandum.

Qualitas

XV. Qualitas est accidens illud, quod rei formam consequi natum, substantiam in se ipsa perficit, varièque modificat. Qualitates in subiecto crescere, atque intensius augeri notum est, quin opus sit ad eiusmodi incrementi hypothesim explicandam, distinctas qualitates revocare, aut praeexistentem deficere, & novam, perfectioremque produci. Aptius, longèque intentionis naturae congruentius illiusmodi augmentum explicatur per intimiorem qualitatis in subiecto radicationem. Binas qualitates sibi invicem adversantes, si summè intensae illae sint, uni, & eidem subiecto simul inesse non posse, ex ontologica contradictionis lege superius constituta apertissimè deducitur. De speciebus qualitatis, praedicamentis itidem, & postpraedicamentis multa dabo quaerentibus.

*Anima
rationa-
lis.*

XVI. Venio ad eam Metaphysicae partem, quae circa spiritus versatur, Deum, Angelos, mentemque ipsam, praestantissima entia, solo naturali praelucente lumine, diligenter, ac providè investigans. De creatorum spirituum natura, & attributis prius agendum est, ut exinde ad aliqualem Dei cognitionem quibusdam veluti gradibus ascendatur. Animi, vel mentis humanae nomine nihil aliud intelligi solet, quàm principium illud, quod in homine reperitur, ut ipsius praesidio ille cogitet, verum intelligat, bonumque velit: non ita ut ipsa cogitatio sit animi substantia, ut Cartesius tuetur; sed quia aptitudine constituitur eas operationes producendi. Hinc rationalis anima vocari consuevit, seu substantia rationis particeps, regendo corpori accommodata. Gravissimis fanè momentis evincit Ang. Praeceptor, intellectionem cum materia, corporeisque attributis intrinsecus pugnare, adeo ut Epicureos, atque Di-

Dicaearchum refellens, Hobbesium, Lokium, horumque gregales Materialistas omnes quasi vaticinum verfans calamum, funditus iam in antecessum everterit. Humanus igitur animus simplex est, incorporeus, atque spiritualis, naturâ suâ nobilissimus.

XVII. His ita constitutis, egregiè pariter concludit S. Doctor, atque animi immortalitatem iis rationibus firmat, quae si non Perrotum, non Lokium, alioque vincant, hominem verò docilem certè suadeant, mentem nec suapte naturâ, nec actione corporum circumpositorum perire posse. Dogmata tandem incorporealis, & immortalitatis animorum sunt Christianae Religionis dogmata, Ecclesiae, Scripturae Sacrae, Sanctorumque Patrum testimoniis stabilita, firmata, roborata. Ad animorum originem quod attinet, reiectis Platonis, Origenis, & Priscillianistarum commentis, nullo modo ex traduce fieri posse, sed unicè ex nihilo creari contendimus. Quid tandem in hac re senserit Magn. P. Augustinus sic controversum est, ut quosdam non puduerit hunc fulgentissimum Solem obscurare. Si quid ergo video, luce meridiana caecutiunt certissimè, qui Augustinum Tertulliani errorem adoptasse, aut ancipitem in hac re extitisse putant. Dubius quidem visus est S. Doctor de spiritali animorum propagine; cui opinioni non nihil propendit, ut Pelagium debellaret faciliùs. Enimvero qui huiusmodi dubitationem, ait Cl. Norisius, errori Augustino vertit, supinam totius antiquitatis ignorantiam patefacit.

XVIII. Anima igitur á Deo condita corpori, quod informat, vivificat, regitque, per generationem unitur. Hinc mirabile illud, mutuumque commercium, quod inter eiusmodi dissidentes, & oppositas etiam substantias sublimi foedere coniunctas, unusquisque experitur, unio non est animi cum corpore, ut existimat Cartesius, & alii multi. Ut uniantur, exigitur modus quidam substantialis animo, & corpori re quidem superadditus. In corpore ergo anima existit; ast neque caput solum, neque superciliarum interstitia, aut arteriosum cordis ventriculum, neque concretio sanguinis, aliave corporis
pars

pars est sedes animae specialis. Etenim in omnibus, & singulis etiam tota pariter extat. Tres illas animae potentias expositurus, primò mihi occurrit Intellectus, potentia scilicet, seu vis cognoscendi verum. Ad ens quodcumque quomodolibet verum eius virtus extenditur, quamquam naturali vero unicè proportionetur. Memoria ea est animae facultas, quae cognitarum iam rerum species, seu imagines retinet, quas dum iteratò excitat, novam inducit earum rerum cognitionem, quae dicitur recordatio. Voluntas est animae potentia, quae faciem rationis sequens, id unicè appetere potest, quod bonum aut est, aut apparet; quod verò malum, semper averfatur.

Angelus

XIX. Quamquam arcana sit & occulta Angelorum natura, nihil tamen illustrius apud Philosophos extitit, de quo mirificè consenserint, quàm Angelorum, vel ut ipsi loqui consueverant, Geniorum existentia. Haec igitur non modò fidei argumentis probatur, sed rationis etiam lumine convincitur. Angeli omni prorsus materia divisibili carent, eorumque substantia spiritualis, & incorporea censetur. Hinc incorruptibilis, & immortalis haberi debet; adeoque nec gigni, nec corrumpi illi possunt, sed á solo Deo ex nihilo creari, vel si fortasse ille velit, in nihilum redigi. Non ab aeterno, sed initio temporis hi praestantissimi spiritus conditi sunt, qui licèt perfectissimi, non sunt omnino simplices, nec puri actus, compositionis penitus expertes, cùm eorum quidem essentia ab illorum existentia, actione, scientia, atque virtutum ornamentis maximè distinguatur.

*Deus O.
Maxim.*

XX. Ad Deum mundi conditorem iam iam se nostra convertit disputatio, ubi contra Atheorum insaniam, Divini Numinis existentiam denegantium, certans, verè pro aris, & focis dimicabo. Variis, invictissimisque rationibus, Ang. Doctore sane dignis, adeò illa clarescit, ut nullas ei imbelles, planèque vitreae, Atheorum rationes valeant nebulas offundere. Ad id verò nec quidquam efficiunt binae illae Cartesii demonstrationes, quas ipse ad existentiam Dei commostrandam iactitat ineluctabiles, cum omni prorsus vi, & efficacia careant.

Deus

Deus unus est, isque non prima mundi materia, ut David Dinandus putat imperitissimè; non itidem anima mundi, ut Marcus Varro stultissimè opinatur, quibus erroribus pinguis valde affine est Benedicti Spinoe deliramentum de unica mundi substantia, quod figmentis, ac ineptiis adeo confarcinatum est, ut momenta, quibus penitus labefactetur, abundè suppeditet. Deus etiam incorporeus est, ab omni materiae compage segregatus, cuiusvis compositionis expers, AËternus, Immortalis, Immensus, Immutabilis, Infinitus, Omniscius, summè Bonus, Beatus, Perfectus, Omnipotens, quin propterea moraliter efficere queat, quod suis attributis, praesertim bonitati, & sapientiae derogat, rerum omnium Conditor, & tandem Provvisor, cui entia omnia, vilissima licèt, & abiectissima, subiiciuntur, ab eoque cuncta admirabili providentia reguntur.

PHYSICA.

Tertia Philosophiae Pars.

XXI. **I**ucundissimam, caeterisque omnibus antiquiorem Philosophiae partem aggredimur, quae, cum totam naturae speculationem contineat, Physicae, vel naturalis Disciplinae nomen obtinuit. Naturae verò nomine virium, quibus substantiae mundi praeditae sunt, aggregatum intelligimus, ut eam proinde aptissimè quis adpellaverit principium, unde mutationum omnium, quae citra miraculum fiunt, ratio primò redditur. Corpora, quorum existantiae Idealistae ineptè admodum refragantur, composita quaedam sunt, quae ex substantiis simplicibus tamquam primis, internisque principiis ipsa coalescunt. Unde eorum primigenia principia illa debent esse, quae cum aliis non consent, entia omnia ita componunt, ut in ea tandem abeant, si resolvantur. Corruunt igitur mechanica quaeque Leu-

*Entis
naturalis
principia*

cip-

cippi, Democriti, Epicuri, Gassendi, Cartesii rerum materialium primordia, sensibilia quoque Empedoclistarum elementa, tum etiam Chemicorum sal, sulphur, & mercurius, quae omnia, & si in quolibet composito fortassis reperiantur, prima tamen corporum principia nulla ratione haberi, aut adpellari possunt. Addendum verò speciatim, corpuscula scilicet, quae posuit Epicurus infinita, increata, & per se mobilia, ratione, & fide etiam divina reprobari. Quid? quod eiusmodi atomi pluribus, diversisque donantur figuris, simulque asseruntur indivisibiles, quod est incommodum in Philosophia minimè ferendum.

Materia

XXII. Libenter igitur adhaereo Peripateticorum systemati, quod materiâ & formâ naturalia entia constitui asserit. Idem, si cum aliis Philosophorum placitis animo à praeiudiciis libero solerter conferatur, longè verosimilius adparebit, dignumque sanè, ut anteferatur caeteris omnibus. Extat quidem materia, quae prima vocari solet, quamque nos adpellamus substantiam simplicem, creationi, & anihilationi unicè obnoxiam, rerum omnium generationi, & corruptioni deservientem, primum substantialis formae subiectum, ens naturale uti primam potentiam constituens, & componens. Hinc consequens fit, nec atomos, nec particulas elementorum Cartesii, nec quatuor elementa Maignanistarum, materiam primam vocari rectè posse. Qui Spinosis, aridisque Metaphysicarum rerum quaestionibus vesci, pascique amant vulgares Scholastici, plura heic *de pura materiae potentia, actu metaphysico, entitativo quoque, existentia, appetitu,* caet. congerunt, latèque ad nauseam usque persequuntur. Irridebantur hi olim à Melchiore Cano, singulari Familiae meae Ornamento, Eruditissimo, Immortalisque memoriae Viro. Irridentur etiamnum ab iis, qui in hac politioris Philosophiae luce versantur. Ego verò, etsi tantorum Virorum iudicio acquiescens, ab huiusmodi tricis abstinendum duxerim, summam tamen doctrinae horum Peripateticorum adperire non renuam iis, quibus placuerit in his otari.

XXIII. Alterum illud principium, unde tota vis a-
gen-

gendi suum auspiciatur exordium, Forma substantialis adpellari consuevit, quae proinde substantiae corporeae primus actus, seu primitiva vis, á Philosophis non paucis, nec etiam ignobilibus, habetur. Essentiale corporum discrimen á diversa forma repetendum est. Forma igitur non est proportio illa, seu harmonia, qua atomi inter se vinciuntur, & colligantur, sed substantia quaedam á materia omnino diversa, quae semper producitur, quoties novum compositum generatur. Si huiusmodi formae vis, ac natura attendatur, non plures simul referri debent ad eandem materiam perficiendam. Nec ab hac lege excipitur illa *corporeitatis* forma, quae multos delectat, cum anima adhuc rationalis eius munera expleat perfectissimè. Formae materialis educationem traditurus, iis Philosophis non assentiar, qui educationis indolem vulgariter intelligentes, formas omnes in materia latitare dixerunt, atque inde ab agentibus non tam produci denuò, quam in lucem extrahi. Neque his, qui in materia praexistere asserebant quasdam formarum inchoationes, ac veluti earum femina, ex quibus formae fierent. Nos quidem ratum, fixumque habemus, formam, quae educitur, sic produci, ut nihil eius in materia actu praexistat, nihilque remaneat, si tandem perire contingat. Neque his tantum educationis natura exprimitur, requiritur & praecipuè formam in materia gigni, quod est illius indoli ita consentaneum, ut extra ipsam aut existere, aut operari, aut conservari naturae viribus non possit; idque, ut opinor, educationem á creatione sat facit differre.

Forma.

XXIV. Ex dictis constat iam, quid natura sit, eamque substantiali formae, quin & materiae ipsi convenire. Quid ars possit, nunc elucidandum est. Ars aemula naturae meritò dici potest: in plerisque utramque convenire, in aliis etiam differre indubium est. Opera naturae, quam saepe perficit, suis viribus patrat numquam; at si naturalia agentia inter se conferat, atque iungat, plurima & quidem mira efficit. Chryso-
poeia, seu ars verum aurum conficiendi, humano modo haberi non potest, idque suadere videntur insani labores, ingentes illae divitiae frustra ab illis expensae, quorum spes tandem evanuit.

Ars.

Chryso-
poeia.

C 2

Magia.

nuit. Exploratum mihi est, illud ulla arte fuisse numquam factum, quin ab hac sententia recedere me cogant Arnoldi virgae, aut Lulliana rosa. Huc merito etiam revocari potest *Magia naturalis*, quae ars est mira, & insolita patrandi, adhibitis dumtaxat naturae viribus, quae potestati hominis subsunt; quo etiam pacto à diabolica *Magia*, cui illa opponitur, optimè differt. In divinatricem, & effectricem rectè illa partitur. Ad divinatricem, quae occulta detegit, spectant Algebra, Astrologia, Physiognomia, Chiromantia: ad effectricem, quae mira facit, pertinet inprimis Chiroptographia, ars scilicet occultè scribendi; in eandem etiam reducitur Pyrotechnia, seu ars, quae in terra, aqua, & aëre ignes artificiales adeo mirabiles efficit, ut pulcherrima phaenomena exhibeantur hominum admiratione dignissima. Quid vero sentiam de perpetuis illis lucernis, quae in antiquorum Aegyptiorum, atque etiam Romanorum sepulchris, adhuc post mille circiter annos, ardere visae sunt; quid etiam de virga divinatoria Lugduni primò experta, quae ad aurum, & argentum inflecti dicitur, dicam in conflictu.

Causa, eiusque divisio.

XXV. Id Philosophum decet maximè, ut rerum causas diligenter inquirat, sicque res ipsas perfectius prospiciat. Causae nomine nihil aliud intelligi à Philosophis, & vulgo etiam solet, quàm principium illud, quod ad rei productionem verè confert, vel à quo res aliqua recipit esse. In genera distincta, materialem, formalem, efficientem, & finalem, omnium consensu partitur. Nonnulli tamen, praesertim verò Platonici, quintum aliud causae genus adiiciunt, quam exemplarem vocant; sed ad formalem, & efficientem commodè revocari potest. Omnis causa vel temporis, vel naturae prioritate effectum suum debet praecedere, eumque pariter perfectione praestare, si muneris causae dignitas perpenditur; verùm si causae entitas attendatur, non ita generatim evenit. Quamquam igitur causa efficiens effectus sui perfectionem aut superet, aut aequet saltem, causae tamen intrinsecae semper sunt imperfectiores effectu; causa finalis tandem aequae nobilitatis saepè est, non rarò nobilior, interdum etiam ignobilior effectu. Enimvero quo-

ties

ties finis est effectu suo imperfectior, id non oritur ex natura rei, sed ex agentis inordinatione. Existencia physica finis non est conditio adeo necessaria, ut sola sui cognitione ille non moveat appetitum; praerequisitum verum est omnino necessarium causae efficienti, sicque quae in se, vel in sua virtute non existit, munus causae minimè exercebit. De causa materiali, & formali facile intelligi potest, eas debere existere eodem physico durationis, vel temporis instanti, quo causant.

XXVI. Causa efficiens dicitur principium, quod extrinsecus quidem dat esse rei, & à quo operatio omnis, & effectus ipse praecipuè pendet. Unde causa quaelibet à suo effectu revera differt, nullaque propterea ullo pacto se ipsam queit producere. Eius actio, & ab effectu, & ab eadem etiam distinguitur: excipe Deum, cuius actio, quae effectus omnes producit, ipse Deus est. Quodlibet agens creatum finitam, certamque virtutis suae sphaeram habet, ultra quam, eius viribus consultis, operari non valet, nec ullum est, quod in passum distans agat, nisi virtute aliqua per medium diffusa, licet multoties medium non immutet, quia dispositione caret, aptitudineque.

Causa
efficientis.

XXVII. Cum aliis Philosophis iam dimicandum est, & in primis minimè assentiar veteribus multis, quos sequutus est Malebranchius, qui expressè negarunt creaturis virtutem, & efficaciam omnem ad operandum, easque dixerunt solummodo occasionales causas, quatenus solus Deus ea, quae sua providentia ordinavit, earum occasione producit. Positio haec stulta dicitur ab Ang. Praeceptore, *quia ordinem tollit universi, & operationem propriam à rebus, destruitque iudicium sensus.* Nec propterea eam creaturis virtutem adiudicandam censeo, ut Deum Opt. Max. otiosum, ac inertem, cum plerisque antiquis effingere non erubescam, cum *non iam eorum*, ut verbis utar P. M. D. Augustini, *sed ipsius generis humani me pudeat, cuius aures haec ferre potuerunt.* Deus igitur prima causa, summusque opifex, omnibus causis creatis esse confert, virtutem, & vim omnem ad operandum, & ab ipso omnes pariter necessa-

riò

riò dependent ; nec hìc stitit , ut opinatur Durandus, potentissima Dei virtus, omnes etiam effectus, quos causae secundae faciunt , simul ipse producit.

Antiperistasis.

XXVIII. Non praetereunda Antiperistasis, quae plurimum effectuum veluti causa occasionalis habetur. Est autem illa, obsessio unius debilioris contrarii ab alio fortiori. Veram occasione antiperistasis qualitatis intensiorem evenire, communi antiquorum Philosophorum opinione receptum est. Iuvat equidem quibusdam naturae phaenomenis aptè explicandis. Circa causam huiusmodi intensiorem qualitatum per antiperistasis, meo iudicio, verisimilior est opinio, quae plurimum spirituum vaporem, vel halituum effluvium, seu occursum, illius intensiorem causam esse tenet.

Causa instrumentalis.

Causa instrumentalis illa est, quae principali agenti, cui subordinatur, inservit, á quo etiam virtutem recipit ad operandum : ergo instrumentum physicum aliqua virtute intrinseca elevari oportet á causa principali, ut huius effectum queat producere.

Causa finalis.

Finis optimè dicitur id, cuius gratia, & amore aliquid fit, utpotè non alia ratione ad effectum aliquem causa finalis concurrat, quàm quia illius amore causa efficiens ad operandum movetur. Hinc autem plura causae finalis genera oriuntur, cùm pluribus modis possit aliquis alterius gratia, & amore operari ; sed de his in Palaestra. Homo numquam mali alicuius amore operatur. Solum ergo bonum, aut verum, aut apparens rationem finis habet, cùm illud tantum voluntatem nostram ad illius amorem alliciat. Illius verò propositio, finem licèt non constituat, res est, quae exigitur necessariò. Tandem primus amor finis est allicientia illa, qua finis voluntati propositus ipsam movet metaphoricè, excitat, impellitque.

COR-

CORPUS, EIUSQUE AFFECTIONES.

XXIX. **H**Æc est Physicæ pars, quæ nos mirificè recreat, viresque inspirat, quòd in ea clarior fanè Veritatis splendor affulgeat. Atque inprimis corporum existentia eâ sensuum evidentiâ patet, ut qui neget, protinus sit ad agnatos, & gentiles ablegandus. Haud quaquam itaque adhaerendum est illis Philosophis, qui præter spiritus nihil extare aliud dixerunt in universo; nec Malebranchio etiam, cui corporum existentia probatu admodum difficilis visa est. Corporis naturam expositurus, Epicurum, Stoicos, & Cartesium priùs oppugnabo, qui eam in extensione trinè dimensam arbitrantur. Opinor verò de re alioqui difficillima, corpus scilicet physicum substantiali forma constitui, mathematicum quantitate ipsa; organicum demum qualitatibus illis concludi, quæ ideo organicæ dicuntur.

XXX. Corporeæ qualitatis nomine intelligo affectiones, sive attributa illa, quæ corporeæ substantiæ adveniunt veluti ornamenta quaedam. Illarum existentia in dubium revocari nequit, licèt de earundem natura valdè apud Philosophos implexa sit quaestio. Mihi vero sic de omnibus statuendum videtur, qualitates spirituales, sive naturales, sive supernaturales, accidentia esse, quæ substantiam, à qua differunt, perficiunt, eique inhaerent. Sensibiles verò corporum qualitates, etsi pleraequæ accidentium scholasticorum naturam præfereant, non omnes censeo ad hanc entium classem revocandas esse. Verùm utut fatear, eam rem eiusmodi esse, de qua in scholis in utramque partem impunè disputare licet, opinor tamen augustissimum Eucharistiæ Sacramentum Scholasticorum de accidentibus sententiæ apertius favere, quod profectò ad Christianum Philosophum quàm maximè ponderare attinet.

In-

Motus. XXXI. Inter varias corporis affectiones primò motus occurrit, dignus maximè, ut accuratissimè pertractetur. Motus itaque universaliter sumptus satis commodè defini fortassè poterit: *Actus entis in potentia prout in potentia.* Significantius quidem: Perfectio alicuius subiecti, quod tamen adhuc ulteriorem perfectionem adquirere potest, ac ad illam tendit. Hinc perspicuum fit, alteram subiecti potentiam expleri per motum, retentâ alterâ, qua idem perfectiorem actum sibi comparat. Et quamvis haec motus definitio praesertim conveniat mutationibus, quae successivae sunt, ac veluti per gradus fiunt, illis quoque latè quidem adaptatur, quae instantaneae dici solent, quòd in unico instanti perficiuntur. Motus successivus cum actione, & passione necessario coniungitur, à quibus revera non differt, licèt distinguantur connotata: ergo actio formaliter transiens ab agente quidem egreditur, sed in passo ut in subiecto recipitur. Mutatio sive generatio substantialis in diversa partium combinatione non benè ponitur. Eius nomine veram novae formae productionem intelligo, sicut & corruptionis similis formae interitus designatur. De viventium generatione, nutritione, augmentatione, alteratione, huiusque speciebus dicam.

Motus localis. XXXII. Motus localis existentia tam facili negotio suadetur, ut cum Diogene Cynico non aliter, nisi deambulando, Zenonis sophismata solvere quis possit. Motus est translatio mobilis de loco in locum, sive continua loci mutatio. In instanti fieri nullo modo potest. Non est entitas absoluta, sed modus subiecto mobili insuper additus, & ab illo diversus. Propriè ille non producitur, si solito Philosophorum loquendi modo accingimur; sin tamen efficitur verè. Multifariam dividitur. Alius est pulsio, tractio, vectio, vertigo; alius rectus, spiralis, circularis, simplexque alius, vel compositus, naturalis itidem, vel violentus, quorum omnium discrimina, ne levissimis Lectores detineam, si lubet, in conflictu assignabo. Cum in mobili vis quaedam ad motum necessariò à nobis admittatur, patet iam qua ratione motus oriatur in corpore, atque ab interno etiam principio de-

su-

sumatur. Itaque Malebranchius, Cordomaeus, aliique, qui virtutem omnem substantiis creatis denegarunt, ipsam motus causam ad immediatam Dei operationem unicè retulerunt; quod est nodum scindere potius, quàm solvere. Ego verò arbitror, primam cuiuscumque motus originem Deum esse, qui omnino immobilis dat cuncta moveri. Angelum quoquè, & animam rationalem esse posse causam motus localis, licèt primâ multo ignobilior, quin etiam & corpora motu agitata verè motum efficere, teneo: sed quomodo? Num sola moventis in mobile impactione? Aptius, rerumque naturae debitum est, impetum produci á movente moto corpori impressum. Naturalis verò corporum motus ab intraneo, ipsisque congenito principio fluit. Corpus ut moveatur, habenda est insuper ratio resistentiae corporum circumambientium, quae ní minor fuerit conatu corporis agentis, motum ipsius omnino sisti necesse est.

XXXIII. Haec tria in qualibet actione distinguenda veniunt, quantitas nempe motus, continuatio, eiusque directio, qua certam plagam versus determinatur corpus ab impellente. *Motus proprietates.* Quantitas motus est eiusdem extensio, cuius magnitudo non á quantitate materiae dumtaxat repetenda est. Pendet etiam á velocitate, qua corpus fertur. Deprehenditur illa á tempore, quo motus peragitur, & spatio in eo percurso, ita ut illa maior dicatur, qua corpus breviori tempore aequale spatium, aut aequali tempore maius spatium percurrit. Itaque si duo corpora aequalis gravitatis velocitate aequali moveantur, aequalem etiam, eandemque motus quantitatem agere dicuntur; si unum ex illis duplò celerius altero moveatur, duplam quoque, vel duplò maiorem motus quantitatem habebit. Quòd si duo mobilia aequali veloci motu agantur, sed gravitas unius sit tripla, aut quadrupla cum gravitate alterius comparata, ipsa pariter motus quantitas erit in primo corpore tripla, quadrupla respectu quantitatis, quae in altero corpore reperitur. Determinatio motus est eiusdem directio in unam potius, quàm in aliam partem: sicut ipse motus á causa impellente oritur, ita determinatio motus á modo,

D

do,

do, quo causa movens imprimit motum corpori, repeti debet. Si verò idem mobile diversis determinationibus ad diversa loca dirigitur, neutram sequens ad amussim, viam inibit mediam.

XXXIV. Continuatio motus, ut ipsa vox indicat, est protensio motus sinè ulla interruptione: & quamquam manifestissima illa sit, obscurum est, á quo originem sortiatur. Ad aëris elaterium confugiunt Recentiores nonnulli, existimantes aërem illum, qui posteriorem projecti corporis partem contingit, ita rarefieri, ac dilatari, ut corpori continuos ictus imprimens, illud assiduò urgeat, & impellat. Verùm haec opinio iis difficultatibus premitur, quibus non facili negotio occurri potest. Verosimiliùs opinantur Leucippus, Democritus, & Epicurus, qui spiritus quosdam, seu tenuissimas atomos ex movente in mobile transire putant, & quandiu spiritus illi mobili adhaerent, tandiu illius motum continuari. Rationi longè conformior illorum opinio est, qui eandem causam dicunt motus, eiusque continuationis, impetum scilicet á movente impressum, qui, quousque ab ingenita corporis gravitate, ab aëris resistentia, aliave extrinseca causa non superetur, perseverat. Ex inde origo motus projectorum. ¿ Num vero huiusmodi projecta corpora lineam curvam, quam Mathematici vocant parabolicam, describant? ¿ Quid verò in causa sit, ut pondus é superiori navis velocissimè decurrentis parte demissum, ad infimam mali partem descendat? multis dabo quaerentibus.

XXXV. De motu speciatim agendum est. Et primò *Motus reflexus.* motus reflexus nihil aliud esse videtur, quàm regressus corporis mobilis ab alio corpore, quod penetrare non potest. Contingit verò, quando corpora solida, & dura, in alterius solidi corporis superficiem sic incidunt, ut motum suum continuare longiùs non valeant, in oppositam partem coguntur reflecti, seu resilire. Huius reflexionis causa, & origo, iam fere omnium consensu tribuitur elaterio, seu vi elasticae, qua corporis partes violenter compressae in pristinum statum, sibi que connaturalem, se restituere nituntur. Partes ergo mutuò se tangen-
tium

tium corporum nisu compelluntur ad separationem; ita tamen, ut si utriusque corporis vis aequalis sit, mutuò recedant; si verò inaequalis, retrò quod minoris est efficaciae vertatur, altero parum, aut nihil recedente. Supradictam partium restrictionem contingere etiam in duorum solidissimorum corporum collisione, clarissimo, quo usus fuit Mariotte, experimento demonstrare mihi in promptu est. Corpus in obfistens impenetrabile directè, & perpendiculariter, per eandem lineam percussum sic regreditur, ut eadem sit incidentiae, atque reflexionis linea. Corpus obliquè incidens versus oppositam partem resilit, efficitque angulum incidentiae aequalem, nî obstaculum irrepit, angulo reflexionis.

XXXVI. Motus refractus est, quo corpus mobile ob
maio- *Motus*
rem, vel minorem corporis obliquè attackti resisten- *refractus*
tiam á recta, qua incefferat, via deflectit. Quamobrem
longe differt refractione á motus retrogressionem. Est enim
illa ulterior eiusdem motus propagatio cum inflexione
quadam. Corpus non refrangitur, dum perpendiculari
defertur linea. Si verò ab uno medio in aliud diversae
densitatis percurrit, in superficiem communem incidens
obliquè, á perpendiculari recedit. Motus elasticus is est, *Motus*
quo res aliqua in violentam dispositionem acta, ad na- *elasticus.*
turalem iterum partium explicationem, aut compressio-
nem, rectitudinem, aut curvitatem reddit. Vis, seu vir-
tus illa, quae huiusmodi motus principium est, vis ela-
stica dicitur. Bene ipsa ponitur in partium rigiditate, &
duritie, aliqua tamen permixta flexibilitate; ut proin-
de maior sit, & potentior corporis elasticitas, quò eius
partes fuerint rigidiores, dummodo rigiditas illa vi ali-
qua flecti, evincique possit. Aër etiam subingressus po-
ros corporis cum elasticus maximè sit, motum corpo-
ris elasticum augere potest. Quonam verò pacto mo-
veantur globus é tormento bellico excussus, sagitta ar-
cu emissa, & ventus impetu concitatus? Paucis quae-
renti satisfaciam.

XXXVII. Reliquum est ut de motu corporum gra- *Gravitas*
vium, atque de Staticae fundamentis, sermo tantisper

habeatur. Nomine itaque gravitatis eam vim, qua corpora terram petere conantur, intelligi, nemo unus ignorat. Eius causam ab extrinseco principio desumendam contendunt velis equisque Gassendistae, assentientibus Cartesianis, ad idque miras, variasque confingunt hypotheses, ad ingenii quidem ostensionem valdè admodum accomodatas, ad veram, accuratamque huius rei solutionem parùm opportunas. Huiusmodi sunt emanationes materiae magneticae, quas in deliciis habent Gassendistae, vorticosus itidem substantiae aetereae motus, de quo sibi tanto blandiuntur opere Cartesiani omnes. Verisimillimum puto, eius originem non esse à principio mechanico extrinsecùs operante repetendam; sed attributum esse materiae certis, statisque legibus à Deo constitutum, ut ea vi, quasi communi quodam vinculo, tota mundi machina ex innumeris rebus efformata persisteret. Attributum illud corpori gravi congenitum materiae densitatem consequitur, & accidentis scholastici naturam habet. Corpora omnia cùm solida, tùm fluida terrestri orbis gravitate praedita sunt: nullam igitur levitatem positivam experiri assero, qua corpora sponte in sublime ferantur; sed aërem, ignem, aliaque similia, levitatem unicè relativam habere cùm vera gravitate coniunctam.

*Statica
elementa*

XXXVIII. Statica scientia est, quae gravium pondus, motuumque considerat proportionem. De corporum gravium existentia, gravitatisque natura, abundè in superioribus actum est. Quamvis corpora aequali vi in centrum ferri valeant, non ideo pari momento donari debent. Momentum heic intelligo nisum corporum gravium in centrum, & à gravitate, & à corporis aptitudine promanans. Corpora, quae globum terraqueum efformant, abs dubio gravia sunt; ipse verò eodem iure gravis dicendus non est. Gravium descensus rectus semper evenire debet, nisi extrinsecùs impediatur. Omnia puncta physica materiae gravitantis parem gravitatem habent: idcirco corpus illud est specificè gravius, quod sub eadem mole plura continet puncta materiae gravis. Patet inde cur densum corpus alterius, paris quidem

dem molis , rarioris tamen gravitatem evincat.

XXXIX. Ut motus gravium accuratiùs intelligatur, medi conditione investiganda est. Istud quodcumque sit, divisioni, & motui etiam, quo sursum truditur, resistit, eòque potentiùs, quò maius corpus impellatur. Corpus grave deorsum minimè tendet, nì partibus, viribusque coniunctis, obsistentis medi resistantiam fregerit. Corpus itaque supposito alio gravius, eodem vel scisso, vel sursum abire compulsò, ad ima petit. Si aequalia magnitudine, diversi tamen generis, corpora ponderibus variis praedita ex alto demittantur, haud parem adquirent velocitatem á gravitate genitam; sed quae materiae plus sub sua superficie continent, citiùs; quae minus, tardiùs, segniùsque descendunt. Si verò pondere paria, imparis verò magnitudinis illa sint, inaequali quoque volocitate ferentur; quod non ad gravium naturam, sed ad medi resistantiam referendum est. Quapropter, corpora cuiuscumque generis illa sint, ex eadem altitudine demissa, in vacuo pari descendunt velocitate, idemque spatium eodem tempore percurrent. Corporis gravis motus talis est, qualis impulsus á gravitate ortus. Impetus, dummodo nihil obsit, continuò á corpore producit, eaque lege, ut pari tempore pares velocitates accipiantur. Quòd id secùs interdum accidat, in causa est varia medi resistantia. Motum accelerari comperitissimum est, ratione etiam id confirmante. Hanc accelerationem evenire existimo secundum progressionem arithmetica numerorum imparium I. III. V. VII. &c. Illius causa eadem gravitas est, quae motum ab se fluentem, maiori in decursu vigore, aptitudineque adiectis, celeriores edit, efficitque.

XL. De Vacui natura differere hoc loco opportunum duxi. Quid eo nomine intelligatur, qui nesciat, arbitror futurum omnino neminem. Unum parvum est, alterum magnum, sensibusque obvium. Utrumque in natura extare voluit Newtonus. Contrà equidem sentio, atque á natura minimè otiosa magnum quid inane appeti pernego, quin incommodum neque ab experientia, neque á ratione ullum in hanc meam sententiam de-

Vacuum.

derivari valeat. Quod de Vacuo commemorant Peripatetici, nihil morandum; ac certè nescio quamobrem adeo huiusmodi nihilum exhorrescere fingant naturam, ut uni huic pavori móra tot illius phaenomena accepta referre, non eos puduerit. Nihil tamen vetat Deum, & Angelum etiam, vacuum magnum inducere posse, quidquid in contrarium Cartesiani opponant. Vacuum disseminatum, porisque interspersum, eò libentiùs admitto, quò mihi persuasum est, eo posito, nihil sequi naturae, rerumque universitati noxium, ut tanto iactant opere Aristotelici; imo sublato illo, plura phaenomena non ita feliciter exponi posse, pro comperto habeo. Falluntur quotquot, remoto vacuo, negant corporum partes vel dividi, vel á loco divelli posse; imo si Epicuri, Lucretii, & Gassendi sententiam ipsorum asseclae ratam habeant, quae divisibilitatem ex solo vacuo adstruit repetendam, de motu locali actum iam esset apud ipsos, & conclamatum.

Calor.

XLI. Caloris naturam in celeri, perturbatoque motu atomorum positam esse, communis est Recentiorum opinio. Tenuissimas, rotundas, ac facilè mobiles illas volunt Democritus, Epicurus, aliique. Pyramidales esse cum Platone tenuere nonnulli, ut faciliùs corporis poros permeare, ac nerveas fibrillas accutiùs pungere possent. Veriùs philosophantur Peripatetici, qui calorem afferunt qualitatem, cuius vi, & energia corpora, dum incalescunt, dilatantur, solvitur nexus, quo componentes illorum particulae colligatae sunt, conceptoque tumultuario motu disperguntur heterogeneae partes, homogeneae verò congregantur. Calorem plerumque comitatur localis motus, qui per saepe est caloris causa in calefaciente, nonnumquam caloris effectus in calefacto corpore. In caloris quoque propagatione effluvium igneum plerumque evenit, quod ad instar vehiculi calorem longè, latèque diffundit. Cartesianis, aliisque Recentioribus familiare est, Frigus quidpiam positivum non esse, sed carentiam caloris, seu illius agitationis particularum, in quibus caloris naturam consistere arbitrantur. His ut non adsentiar, egregia me im-

Frigus.

pel.

pellunt argumenta. Eam frigoris esse naturam puto, ut corpora induret, denset, partes quibusdam veluti vinculis constringens, ac devinciens, atque ideo non immerito ab Aristotelicis adpelletur qualitas & heterogenea, & homogenea congregans. Non inficiar tamen, in frigoris propagatione particulas salinas, & nitrosas, frigori quidem cognatas, plerumque diffundi.

XLII. Rarum adpello corpus, quod sub magnis dimensionibus parum habet materiae; densum verò, quod multum materiae continet sub minori extensione. Qui corpora rarefieri sentiunt per quantitatis accretionem, densari verò per imminutionem illius, ii vel rari, den- *Rarum, & densum.* sique naturam nesciunt, vel ignorare affectant. Licet huiusmodi corporum affectiones sine vacuolis exponi nequeant, tamen in ipsis minimè solùm reponendae sunt, reluctetur licet Gassendus. Oriuntur itaque à pororum magnitudine, & copia, quos componentes illorum particulae intercipiunt. Ergo rarefcit corpus densum quatenus vel expanduntur pori, vel numero augentur; contra verò rarum densum evadit vel ob id, quod constringantur illorum pori, aut eorundem copia minuat. Pororum dilatatio, & compressio, vel à subtili quadam materia eos subingressa, vel à qualitate corporum partes constringente proficiscuntur.

XLIII. Corpus, quod sibi relictum defluit quaqua- *Fluidum, & solidum.* versum, & cuilibet figurae sua veluti sponte facillimè sese accommodat, fluidum dicitur; contra solidum, si- ve consistens, quod non diffluit, si genio suo relinquatur, sed, qua donatur, figuram constantissimè retinet. Fluidum corpus particulis constat subtilissimis, figura ad motum expedita praeditis, ac pressioni cedentibus: proindeque difficilè contineantur in se ipsis, facilèque externi ambientis figuram induant. Fluidorum particulae firmæ, non fluidae sunt, atque ad instar sphaerularum tornatae. A subtilitate, figura, & dissociatione partium tota corporum fluiditas pender, ut proinde ex illarum variatione, diversitate, atque imperfectione, varia quoque, diversa, atque imperfecta corporum fluiditas oriatur. Non ex elementorum partibus unicè fluida
cor-

corpora coalescunt, sed ex aliis diversae indolis, & naturae. Neque etiam iugis, perennisque particularum motus fluidis, corporibus tribuendus est. Ex dictis facile elucescit altera corporum affectio, nempe soliditas. Pendet illa á partibus crassiusculis, arctè adeo colligatis, ut accedente externa circumambientis liquidi pressione, illarum nulla moveri secundum aliquam directionem possit, nisi reliquas omnes secum traxerit. Eveniet ita, corpus solidum suis terminis facile, alienis verò difficile contineri. Idcirco non reprehendendus quicumque solidi partes hamatas, aduncas, ramosasque animo conceperit.

Humidum, & siccum.

XLIV. Ad humiditatem, & siccitatem quod spectat, certum est primò, consistentia corpora non humectari, nisi quatenus humor, sive humectans fluidum poros ingreditur, dilatatur paululum, eorumque parietibus adhaerescit. Ea humectandi vis á magnitudine fluit, & figura componentium particularum. Si verò minutissimae particulae asperae sint, corpus ita afficiet, ut aliis facile adhaereat; siccum autem partibus coalescit, ita á natura comparatis, ut aliis excludant adhaesionem. Aberrant proculdubio, qui humiditatem cum fluiditate, soliditatem cum siccitate confundunt, quorum inscitia plurimis exemplis patere, infringique valet.

Reliquae corporis affectiones.

XLV. His expositis, superest, ut illarum affectionum naturam exhibeamus, quae ex praedictis oriuntur. Ac primùm quidem de duritie, atque mollitie. Illa ex soliditate, arctiorique textura, qua partes fortius invicem adhaerent, proficiscitur. Mollities verò minorem partium adhaesionem praesefert. Equidem nullum inter mollitiem, & fluiditatem reperio discrimen, cum ex fluiditate ipsa, mediocri admixta soliditate, mollities coalescat. Quò autem figura partium tenacior est, corpus eò durius efficitur, quòque plus humiditatis continet, eò mollius habetur. Hinc diversi gradus in corporibus extant harum affectionum. His aliae quamplurimae affectiones non absimiles adduci possunt, quae ab eis magis, aut minus intensis, plus, minusve commixtis non differunt. Huiusmodi sunt Flexibilitas, Ducti-

cti.

ctilitas, Sectilitas, Fossilitas, Tractilitas, Rigiditas, Fractilitas, Friabilitas, & Ruptibilitas, quarum naturam cui libuerit exponam.

MUNDUS.

XLVI. **D**E Mundo, corporibusque caelestibus sermonem habiturus, initio de Geographicis, atque Astronomicis rebus, nonnihil praetermittere duxi operae pretium. Verum ne temporis, chartaeque prodigus esse videar, missis nunc circulorum, aliarumque minutissimarum rerum, in quibus Geographicis immorari licet, divisionibus, subiecta oculis armillari sphaera, de his omnibus, simulque de zonis, earum habitatoribus, Amphisciiis, Perisciiis, Heterosciiis, Antoecis, Perioecis, Antipodis, de variis etiam climatibus, in conflictu periclitabor. Problemata insuper Geographica sphaerae eiusdem ope elucidabo, quae Cap. IV. Lib. IV. Tract. *de Geographia* accuratè persequitur V. Cl. P. Tosca.

XLVII. Compagem ex Caelo, terraque coagmentatam, atque his naturis, quae inter ea continentur, Mundum licet adpellari. Anaximander, Archelaus, Xenophanes, aliique, plures, ac infinitos distinctos, seiunctosque Mundos paulò liberius effinxerunt. Ego verò etsi certò, constanterque defendo, unicum esse Mundum; eam tamen unitatem Mundo non tam adfixam puto, ut plures, imò infinitos alios, à Deo condi posse, cum Cartesio ausim denegare. Magnitudo Mundi maior est, quàm quantum animo informari potest; finita tamen. Levi, inanique fundamento opinati sunt Philosophi quidam, caeteroqui illustres, ex possibilibus Mundis hunc, qui existit, esse perfectissimum. Non enim ornamenta omnia, quibus à Deo perfici valet, in se continet. Neque ideo non habendus est perfectus, pulcherrimusque.

Nullà mundus animà regitur, quantumvis ferè omnis natio Philosophorum profanorum illum magnum sib.

D

fin-

finxerit animal. Fuisse Universum ita, ut nunc est, ab aeterno idem, idemque aeternum futurum, differte docuit Aristoteles, quum alibi, tum potissimum in 2. de Caelo cap. 19. Huiusmodi erroris origo inde petenda, quod actionem Dei cum creaturarum actionibus imperitissimè miscuerit. Turpissimè aberravit Epicurus, qui ex fortuito quodam corpusculorum occurso factum autumans Universum, omnem Deo vim ademit creatricem. Utriusque impiissimum errorem oppugnans, Deum assero ab initio temporis, utramque de nihilo condidisse creaturam, spiritualem, & corpoream, Angelicam scilicet, & mundanam, Humanam deinde ex corpore, & spiritu constitutam.

XLVIII. De rebus initio Mundi á Deo conditis plura Philosophi veteres memoriae prodiderunt. Princeps in iis ponendus Moyses, scriptor vetustissimus, idemque veracissimus, cuius sinceram de rerum genesi historiam referre praesto sum, & illustrare. Id tamen in ea difficillimum est: ; fuerint ne vulgares dies ii, quibus absolutam rerum creationem scripsit Moses, ut cum D. Thoma plerique sentiunt; an Angelici tantum, quemadmodum voluit cum aliis S. Augustinus? En duo Theologiae lumina, quorum mirifica Sacrarum Litterarum scientia tanti apud nos est, ut ab alterutrius sententia divelli, turpe, nedum inglorium putemus. Quando verò Sanctissimi illi viri ita opinionem suam prodidere, ut non obscure probabilem adversam indicaverint; pulchrum nobis visum est, & dies á Mose memoratos cum Ang. Praeceptore naturales dicere, & cum M. P. Augustino simultaneam asserere rerum omnium creationem. Ita enim suum cuique meritum constare, honorem arbitramur, & providé consultum iri nostro erga summos Scholae Duces amoris, & observantiae. Quoto anni tempore Deus Mundum condiderit, vix etiam definiri potest. Communiori SS. Ecclesiae Patrum, & Sacri Textus Interpretum opinioni adhaereo, qui Mundum volunt á Deo conditum in AEquinoctio verno, atque si Clarissimis Theologis fidem liceat adiungere (cur verò non liceat?) die vi-
ge-

gesima quinta Martii totius Universi fabrica. perfecta fuit.

XLIX. Quae de variis siderum motibus, & phaenomenis, ab accuratioribus Astronomis observata sunt, omnium ferè ingeniorum vim, & Astronomiae leges eludere videntur. Haec ut viâ, & ratione elucidarent Philosophi, varias hypotheses ingenti labore cogitarunt, quas inter celeberrimae habentur Ptolomaica, Tychonica, & Copernicana. Huius posterioris elegantia, & simplicitate, omnes ferè Recentiores abrepti, in eam pedibus transiere; illa Antiquorum, & Peripateticorum suffragia promeruit; Tychonicam tandem accuratioris Philosophiae viri tuentur. De iis in hunc modum opinor. Ptolomaicum Systema, inter alia, plures Caelos solidissimos adstruens, neque legibus Physicae, neque Astronomiae cohaeret. Addo: obscurum est, gravissimisque tenebris ita circumvolutum, ut vix intelligi, comprehendique possit. Copernicanum Systema cum apertissimis Sacrae Scripturae testimoniis pugnat, enervaturque argumentis aliis. Neque ulla suppetit certa, evidensque ratio, quae Copernicanum Systema convincat, aut illud, neque ut hypothese[m] etiam, Christiano Philosopho amplectendum suadeat, diversos licet, implexos Planetarum motus, nonnullaque alia phaenomena non ineleganter, ac perspicue exposuerit. Tycho demum, cum plurimum a Systemate Ptolomaico, eiusque ambagibus abhorreret, & Copernicanam hypothese[m], quod telluri motum tribueret, omnino despexisset; diligenti studio, & accuratissimis observationibus novam hypothese[m] excogitavit, illustravitque. Hanc igitur pulcherrimam dico, ac verosimillimam.

L. Caelos itaque fluidissimos, terram fixam, immobilemque, ac caeteros Planetas verè motibus torqueri, ut praecipua Tychonica dogmata ambabus ulnis excipio. De aliis, quae huiusmodi Systema illustrant, atque ornant, nihil praeteribo; sed edisseram quantum meae vires ferre valeant. Cum verò in pene omnibus Caelorum arcanis adperiendis prae caeteris feliciter studia sua posuerit Tycho; tum in his, quae

*Mundi
systema-
ta.*

subiungam, accuratius se gessit, ingenique sui lumen adhibuit. In illis itaque enodandis utar doctrina Philosophi huius, Astronomique praestantissimi. I Planetae singuli, sideraque fixa, certa quadam periodo, & tempore circa tellurem moventur. II Sidera fixa lento quodam motu in Orientem deferuntur. III Singulis Planetis motus inest, qui proprius adpellatur, ut ex Occidente in Orientem diversa periodo, & inaequali tempore ferantur. IV Planetae dum suam periodum ipsi peragunt, magnitudinem variare videntur; ut idem Planeta aliquandò maior, aliquandò minor, interdum telluri proximior, nonnumquam remotior adpareat. V Idem Planeta dum proprio motu ab occasu in ortum excurrit, iam velocius movetur, iam quiescit, iam demum in occasum regreditur. VI Dum Planetae Sole superiores retrogradi sunt, Soli oppositi circumspiciuntur; cum verò directi fuerint, videntur ipsi coniuncti. VII Omnes Planetae dum retrogradi sunt, maiores, & velociores adparent; minores, & tardiores, dum directi. VIII Sol etsi numquam stationarius, directus, aut retrogradus sit, non aequali temporis spatio Zodiaci signa percurrit; sed plus in Borealibus signis, quàm in Australibus moratur: ideo ab AEquinoctio verno ad autumnale plures dies, octo nimirum, quàm ab autumnali ad vernum numerantur. Neque tamen cui Tychonis placita minus arrisserint, laudata phaenomena secundum Ptolomaei, & Copernici assertiones, exponere gravabor.

Caelum. LI. Pulcherrima illa regio, quae à Luna usque ad Empyreum longè, latèque diffunditur, dicitur Caelum. Eius natura non est elementaris, non aquea, non ignea; sed substantia subtilissimi aetheris, ex materia, & forma coalescens. Nobilissima quidem est, inanima tamen. Refellenda veterum opinio, qui, teste Ang. Doctore, Caelos ab intelligentia dixere animatos. Cùm ad illorum incorruptibilitatem venio, haereo fanè; nullum etenim vel corruptibilitatis, vel incorruptibilitatis invictum patet argumentum. Phaenomena quaeque explicari feliciter possunt sine ullo utriusque sen-

ten-

tentiae praeiudicio. Tandem vel post amplificatum Optices regnum, Peripateticos nondum causâ excidisse arbitror. Nobilius itaque ipse me in re dubii plenissima versari videor, si pro utrâque sententiâ dimicavero. Caelorum numerus latet in incerto; alius aliter; tres ego numerandos censeo, Aëreum, AËthereum, Empyreum, de quorum ultimo praestat ex fide Dei optima quaeque sperare, quàm ex decretis Philosophorum augurari quidquam.

LII. Planetæ vero torquentur motu: undenam ille? ab Angelicis spiritibus; nam in hanc sententiam ivere é veteribus Ecclesiae Patribus illustrissimi, quibuscùm accinit eorundem Lux D. Thomas. Qui motibus suis aut Solem, aut terram cingunt Planetæ, primarii sunt: qui autem reliquos Planetas, secundarii, seu Satellites nominantur. Solem dicimus corpus illud lucidissimum, radios exsufflans igneos, fluminaque splendoris omnium nitidissimi. Interitus capax est, quique igneam eidem naturam negant, caecutiunt certissimè mero meridie. Motum ipse suum circa terram agens, singulis diebus perfectam ab ortu in occasum explet circulationem. Interea periodo inaequali ab occasu in ortum, secundum Zodiaci obliquitatem, per annum integrum circumfertur. Hi verò motus tertium faciunt spirali simillimum. Praeter hos, motum alium circa proprium centrum Soli tribuunt plerique Astronomorum. Quamquam id haud exploratum sit; habetur tamen verisimilius.

LIII. Ad Solis structuram quod attinet, si ex observationibus quidpiam hariolari licet, opinor, tum ex tenui, tum ex densiori substantia illum coalescere. Coniicienda haec sunt ex insulis, & scopulis per discum solarem dispersis, montibus ignivomis, & ingenti liquidæ, igneaeque materiae copia, quae effervescit, maximoque fragore per apertos montium crateres erumpit. In solari disco, aut propè ipsum, evidentissimè deprehenderunt Astronomi partes quasdam nigricantes, veluti fuligines, aut umbras, quas *maculas* appellarunt; alias etiam reliqua Solis superficie lucidiores,

Planetæ

Sol.

res, ac flammivomas, dictas *faculas*. Macularum figura plerumque irregularis est, imò, & eiusdem maculae inconstantissima, ita ut nulla ferè postridie talis adpareat, qualis pridie visa fuit. Fuligines hae sunt, & vapores ex ipso solari corpore, quasi é fornace, erumpentes, quae, ubi tantisper ab eo recesserint, addensantur, partemque Solis tegunt, ac macularum speciem referunt. Veruntamen non inficiar, aliquam Stellam Solem uti maculam interdum obscurasse; ast qui Stellas omnium macularum causas fingere ausi sunt, eos in accuratissimas Astronomiae observationes audacter quoque peccasse, arbitror.

LIV. Solis faculas esse coniicio partim quasdam effervescentias, partim etiam ingentes ignis globos, qui é montium flammivomorum crateribus magno impetu erumpunt. Ex macularum, facularumque natura intelligi datur, atmosphaeram quandam, ex crassioribus quibusdam exhalationibus collectam, Solem circumambire. Quapropter haec omnia erunt ferè semper ineunda, ubi ad ea, quae de pallore Solis, aliisque similibus, á veteribus prodita sunt, explicanda, animum intenderim. Sol deliquium aliquando patitur, non quia aliquem in se lucis defectum patiatur; sed quia solaribus radiis telluri impeditis, haec orbata illis expallescit: unde terrae potius, quàm Solis deliquium adparet. Cùm Luna ita Soli coniungitur, ut ipsum inter, & terram directè confideat, terrae Solis radios impedit; atque ideo huiusmodi interpositio Soli Eclipsim inferre dicitur. Non evenit solaris Eclipsis in omnibus Lunae coniunctionibus, cùm in eis non semper Luna infra Solem directè ponatur, nobisque immineat. Solis Eclipsis observatur quandòque totalis, quandòque partialis; de quorum causa sermo erit. Id verò constanter asserendum, Dei virtuti solùm adscribi posse Eclipsim universalem, qua universa terra Solis lumine privetur. Doctrinâ superiùs traditâ de Solis maculis, & atmosphaera, impiè omnino abuteretur is, qui rationem inde peteret ad interpretandum mirabile illud deliquium, quod mortis Christi Domini tempore

CON-

contigit. Speciale quidem Dei opus habitum fuit, ne Sol, aut pendentem Dominum videret, aut impii blasphemantes sua luce fruerentur.

LV. Luna, Luminare minus, corpus est ex duplici substantia solida, & fluida, aquis, & terrae nostris simillima constitutum. Etsi verò Lunare corpus politum, aut laevigatum non sit, sed scabrum, inaequale, & aspera superficie praeruptum, non inde dicere licet, Lunam plantis, animalibus, hominibusque exornatam; nisi velimus iucundas visiones, vel vana somniantium figmenta ad seriam scientiam traducere. Festivi mehercule dialogi hac de re editi sunt; sed scena potius Comica, quàm Philosophico systemate digniores. Lumen Lunae cùm modò valde tenue, modò plenissimum adpareat iuxta accessum, vel digressum à Sole, ab eo totam illam lucem desumit, quam ad nos etiam per reflexionem transmittit. Undenam verò lucula illa proveniat, quae in parte Lunae Soli adversa in primo eius incremento, ac ultimo decremento conspicitur? Undenam etiam oriatur illa subobscura lux, qua in Eclipsibus plerisque totalibus, totus Lunae discus apertè conspicitur? Audies me de his in Palaestra differentem. Duo macularum genera in Lunari corpore distinguuntur: quaedam grandiores, ac perennes, quas inermis etiam oculis novit antiquitas: minutiores aliae, & extemporaneae, quae Telescopio deprehenduntur. Minores has maculas non aliunde oriri puto, quàm ab inaequali Lunaris superficiei asperitate, ut proinde nihil aliud illae sint, nisi umbrae à prominentioribus partibus in depressiores diffusae. Caeterum grandiores maculae sunt rariores Lunae partes, quae cùm lucem non reflectant, sed absorbeant, veluti umbrosi montes, & depressae valles adparent.

LVI. Triplicem in Luna motum reperio: diurnum, quo ab ortu in occasum vergit; periodicum, quo ad illud punctum Zodiaci, à quo digressa fuerit, intervallo viginti septem circiter dierum denuo redit; & vertiginis, quo circa proprium axem torquetur. Ex duobus prioribus motibus tertius resultat spirali

Luna.

rali quàm similis. Quandoque Lunam obscurari contingit, quum scilicet á Sole adeo ipsa discesserit, ut ipsi, tellure directè interposita, diametraliter opponatur. Haec itaque telluris interpositio causa est, ut Luna radiis solaribus orba, obscura tenebrarum caligine obducta, veluti languescat, deficiat, Eclipsimque patiat. In omnibus Lunae oppositionibus Lunaris Eclipsis non contingit. ; Cur autem illa modò totalis, modò partialis eveniat? ; Cur etiam Luna antequam ad veram Eclipsim perveniat, in parte Orientali aliquantulum obscuretur, ac veluti quodam fumo perfundatur? Non hìc, sed in certamine discutienda haec sunt, uti quae de Stellis fixis Philosophi tradiderunt. Id tandem memorandum, Astronomos ex siderum inspectione quaedam, ad Caeli statum pertinentia, praenunciare posse: at quae ad hominum operationes ex passionibus ortas spectant, solùm contingenter praesagire queunt. Irrita sunt ergo Astrologorum vaticinia, quibus varias vitae, atque fortunae dotes hariolari gloriantur.

LVII. Ad Planetarum classem referendi sunt etiam *Cometae* Cometae, quorum aspectus Astronomis iucundus, hominibus verò proletariis terribilis esse solet. Plerosque infra Lunam, plerosque supra extitisse arbitrabitur quicumque de solo nomine rixam excitare recuset. Infralunares Cometae fiunt ex terrestribus exhalationibus, purioribus nempe, subtilioribusque terrae partibus, quae calore Solis in altum evehuntur, ubi solaribus radiis sic accenduntur, & illustrantur, ut siderum adinstar effulgeant. Supralunares Cometae corpora sunt Mundo antiquitate aequalia, circa Solem sese torquentia per Eclipticas immaniter excentricas, quorum tamen periodicum tempus, certo calculo, definiri haecenus non licuit Astronomis, ob inopiam observationum. Non negabo tamen, Cometam in Caelo generari posse ex halitibus Planetariis, qui in unam veluti congeriem congregati corpus faciunt dignum sanè, ut inter Cometas numeretur. Sed errasse censeo quotquot caelestes Cometas, ex exhalationibus terrestribus compactos, in sublunares regiones detruferunt.

Si-

Similiter qui complicatione stellarum illum fieri putant. ; Unde verò in his Cometis, quos vel ex terrenis, vel ex planetariis exhalationibus fieri dixi, diurnus ille motus exoriri possit, quo moveri solent ? ; Unde etiam recessus, & accessus ad alterutrum polum, quibus per Zodiacum agitari videntur ; crines etiam, barba, aut cauda Cometae corpori saepissimè adhaerentes ; motus quoque, & barba illorum Cometarum, qui corpora sunt cum reliquis Planetis in prima Mundi productione producta ? Causam, & originem dicam cui scire velit.

LVIII. Elementa mihi sunt corpora simplicia, in *Elementa* quae mixta corpora solvuntur. Conflantur illa principiis Peripateticis, materia, & forma. Terra, Aqua, Aër, & Ignis, elementa sunt, sed non pura, seu primigenia simplicitate distincta ; cum unum alteri permisceatur, ac tenuissimae plurium particulae in singulis fortassè reperiantur. Generatione illa fiunt, & corruptione desinunt, adeo ut non modò illorum partes hanc, illac dispergantur ; sed forma etiam quandoque fiat, quandoque deficiat. Non Elementorum formae, sed illorum virtutes mixtis perfectis inesse puto ; quàmquam plurimae elementorum particulae intra poros alicuius mixti introduci queant, quibus ipsum foveatur, eorumque virtutes roborentur. Quatuor illa elementa gravia sunt, quae suis in locis gravitant etiam, seu nisum exercent, & ponderationem.

LIX. De Ignis elemento pauca norunt Philosophi: *Ignis.* quaedam ex experimentis deducta mihi delibare sufficit. Ignis corpus est fluidissimum, lucidum, calidum, siccum, cuius tandem partes in se ipsis irrequieto cientur motu, & quaquaversum citissimè feruntur. Quidam ignem in orbis Lunae concavo existere voluerunt ; sed res est paulò liberius conficta. Ad productionem, conservationem, propagationemque ignis, qui nostris sensibus patet, pabulum aliquod exigitur, quod nequit alimento cedere, nisi & aëri aditus pateat, & partes inutiles procul ab igne pellantur. Viscofo, oleaginoso, sulphureo, atque ni-

¶

tro-

trofo praecipuè depascitur ; cùmque huiusmodi pabuli partes sibi mutuò cohaereant , opus est , ut pars inflammata , cùm ab ea , quam immediatè adtingit , se divellere nititur , hanc attenuet , accendat , secumque abripiat ob mutuam adhaesionem. Haec omnia ad memoriam revocabo , ut exponam facilè : Ignem sub cineribus occlusum conservari ; terrâ , aut alio denso corpore coopertum extinguere : vehementem flatum flammam extinguere ; modicum magis accendere : carbonem omni fere humiditate expurgatum difficilè inflammari ; faciliùs verò lignum , etsi aquosis partibus compositum : flammam , cùm primò accenditur lucerna , sese ostendere tenuem , & caeruleam , altiùsque attoni , cùm ultro extinguitur lucerna : duas flammâs , cùm approximantur , alteram ad alteram ante contactum mutuò accedere , atque in unum veluti conum statim coniungi : fumum tandem ex lucerna recenter extincta ascendentem , si illi flamma adiungatur , in flammam accendi , quae ad lucernam usque descendit , incenditque.

Aër.

LX. Vastissimum corpus , tellurem circumquaque cingens , aërem dico. Fluidus ille , & pellucidus est , gravitate , & elaterio tamquam praecipuis affectionibus distinctus ; quod iam luculentissimis post Galilaeum , Torricellium , & Mercennum , argumentis demonstratum est ; unde qui haec diligenter non advertat , hic unus cum Cl. Boërhaavio suspicabitur , pondus aëris ex admixtis exhalationibus , & vaporibus pendere. Reliquae aëris virtutes , & qualitates , certò definiri non possunt , cùm , quascumque experimur , aliis particulis adscribi possint , quibus ille permiscetur. Univerfa aëris moles in tres regiones partitur. Quae telluris superficiei proximè adhaeret , & quam nos respiramus , atmosphaera dicitur , cuius altitudo incerta , & inaequalis est ; in aestate maior , quàm in hieme ; superior etiam sub Zona torrida , quàm alibi deprehenditur. Media aëris regio praecipua est meteororum officina. Tertia tandem usque ad caelum caeteris purior , levior , atque subtilior diffunditur. Aëris gravitas,

tas, elasticitas, raritas, & densitas, plurimum naturae deserviunt; cum ab illis plurimum effectuum, eorum praecipue, qui horrore vacui tribuantur, aperta admodum expositio pendeat.

LXI. Ne igitur fastidio sim, ea tantum in medium afferam experimenta, quorum causam ex optimorum Philosophorum sententia, atque observationibus, contendendo, elaterio, caeterisque aëris proprietatibus tribuendam esse. **I** Recipiens Machinae Pneumaticae planis superficiebus constans, extracto crassiori aëre, disrumpitur. **II** Vesicula penè vacua, si intra recipiens, alligato collo, constituatur, exhausto aëre adeo intumescit, ut plerumque disrumpatur. **III** Pomum rugis contractum, & pene flaccidum, complanatis rugis, quasi recens ex arbore decerptum adparet. **IV** Si Ovum, extremitate perforata, ita in recipiente exhausto collocetur, ut pars perforata alteri parti sit inferior, liquida ovi pars pene tota exit: ubi verò crassiori aëri iterum pateat ingressus, ea quoque ovi pars priorem locum repetit. **V** Si vas aqua repletum, spongiamque eâ imbutam in ipsius superficie positam intra recipiens constituamus, exsucto crassiori aëre, spongia aliquatenus elevatur; ingresso verò, spongia rursus immergitur. **VI** Fructus, flores, carnes, & corpora omnia, quae aëri exposita citò putrescunt, intra exhaustum recipiens diutius conservantur. **VII** Pulvis pyrius, in recipiente exhausto constitutus, aegrè incenditur ope speculi ustorii. **VIII** Aqua frigida in recipiente posita, exantlato aëre, per horas viginti sex successivas, emittit plurimas aëris bullas, quae tamen post aliquod tempus minores semper tum mole, tum numero adparent. **IX** Fumus in recipiente exhausto descendit, ut animadvertit Borelli Lib. de motionibus naturalibus á gravitate pendentibus. Id ipsum testatur vidisse Doctor Taglini. **X** Ubi primùm embolum antliae trahimus, facillimè id ipsum praestatur; & quò plus aëris exsugitur, eò difficiliùs embolus exit. **XI** Folles, occlusis omnibus foraminibus, quibus aërem excipiebant, non nisi vi maxima diduci possunt; imò subitò franguntur, si nimio

impetu divellantur. XII Duo marmora perfectè laevigata, invicemque coniuncta, non nisi vi maxima divelli pariter possunt. Et si suspendantur, marmor inferius trium digitorum latum pondus sexaginta, & amplius librarum, citra separationem, sustinebit: ut notat D. Du-Hamel Tract. 2. Physic. Gen. Cap. 8. XIII Duo etiam emisphaeria Magdeburgica vel à duobus equis dividi nequeunt, si crassior aër ab illis extrahatur. XIV In doliis vini, aut clepsydris irrigatoriis, si superius eorum orificium occludatur, aqua, vel vinum non effluit. XV In tubo vulgari mercurius suspensus haeret, usque ad viginti septem, aut viginti octo unciarum altitudinem; verùm in capillari supra consuetam altitudinem ascendit. XVI Aqua verò utpotè minus gravis hydrargyro, ad usque duorum, & triginta pedum altitudinem haeret suspensa. XVII Hydrargyrum tandem ab aëre expurgatum, ad septuaginta quinque digitorum altitudinem ascendit: ita expertus est Cl. Hugenius, ut in Transactionum Philosophicarum Societatis Regiae Britannicae Tomo primo legitur. Ita etiam testatur Dom. Du-Hamel, Brouncherus, Vallisius, Boylaeus, & Vir Cl. Isaacus Newtonus. XVIII Aqua in Antliis prementibus, & aspirantibus ascendit. XIX Si crus brevius siphonis, seu tubi recurvi, in aquam immergatur, & per crus longius aër extrahatur, statim aqua per illud exit.

Aqua.

LXII. Aqua substantia est elementaris, qua nihil fortè clarius, aut limpidius habetur. Nullibi pura reperitur; subtilissimis omnium terrestrium corporum particulis inquinatur, à quibus aliquantulum depurari potest. Si sua spectetur natura, non est, cur fluida potius, quàm solida censeatur; ut ut sit, quae nobis deservit frigiditate, humiditate, fluiditate, gravitate, & partium adhaesione ornatur. Tertia die creationis Mundi eam congregavit Deus in locum unum, & appellavit Mare, quod licèt reverà unum sit, ex variis littoribus, quae abluit, diversa nomina sortitur. Maris aqua salsa est, & amara. Illius falsedo ex innumera pene salinarum particularum copia, in ipso Maris al-

veo

veo reposita, originem ducit: quemadmodum amarulentia falsedini permixta, ex bitumine, & sulphure, sale permixtis, dimanat. Maris profunditatem maximam mirantur omnes: eius diffusionem tantam esse credo, ut inde fluvii omnes, putei omnes, omnesque fontes mediatè saltem deriventur: quid? plerosque fontes, ac flumina ab eadem maris aqua originem suam immediatè trahere, probatissima est, cui adfentior, Philosophorum opinio; quin inficiar tamen, nonnullos fontes à pluviis, & nivibus, à quibus reliqui augentur, certò exordium deducere suum.

LXIII. Terra, ultimum elementum, locum infimum occupat. Eius superficies inaequales partes, atque aliis alias prominentiores nobis offert contemplandas, montes scilicet, quorum originem Noëtico diluvio antiquiorem esse, gravissima momenta evincunt. Oriri potuerunt ex ea separatione, qua aquae per universam terram diffusae, in locum unum fuerunt adductae. Haec autem cùm ita sint, nihil obest, quominus montes quosdam vel ex universali illa terrae alluvione, vel ex quotidianis terrae mutationibus effectos dicam. Montes ignivomi sunt, qui fumum, cineres, ac eructantes flammam videntur: id evenit ob maximam nitri, sulphuris, ac similis bituminis copiam in terrae penetralibus accensam. Plures montes ignivomos historiae referunt; referam & ego principales. Ob ignes terra patitur mutationes ex frequenti terraemotuum impetu, quo fit, ut modò illa tremat, modò luxata subsidat: unde urbes, aedificia, & integra regna solo aequantur miserrimè. Tres terraemotus species observantur, tremor, pulsus, & inclinatio; de his rogatus dicam. Efficitur terraemotus ab inflammatione sulphureae, nitrosae, & bituminosae materiae, quae in terrae cryptis accensa, & nimis rarefacta, locum sibi quaerens maiorem, terram quatit, & tremere facit.

LXIV. Adparentias illas, quae sese nobis in aëre obversantur, meteora dico. Ex innumeris variarum substantiarum particulis illa sunt, quae ex aqua, & tel-

Terra.

Meteora

Ignea.

tellure eruptae sursum ascendunt, & cum aëre permiscuntur. Omne meteorum genus ad tres classes commodè reduci potest; sunt autem illa ignea, aërea, aut aquea. Tenuēs, viscosi, & sulphurei halitus in aëre libero agitati incalescunt nonnumquam, & accenduntur, qui pro diversitate figurae, motusque, diversa phaenomena exhibent. Huiusmodi sunt *stellae cadentes, pyramis, columna, fax, clypeus, trabs, stipulae ardentes, draco, caprae saltantes, ignis fatuus, ignis lambens*, caeteraque id genus facilè exponenda. Inter ignis meteora principem sibi locum magno facit strepitu *tonitru* cum *fulgure*, & *fulmine*. Horum una est materia, nempe exhalatio calida nitro, ac sulphure foeta. Splendor ille in sublimi emicans, qui abscissa nube repente conspicitur, fulgur dicitur. Haec inflammata materia rarescens, ac latè serpens in nube mugitum illum edit, quem *tonitru* vocamus. Cùm è nube subtiliores quaedam halitūs partes erumpunt, fit *fulgur*: & crassiores conglobatae, & intra nubem convolutae, sunt materia *fulminis*, quod erumpit tandem, ac vibratur.

Aërea.

LXV. Aër ipse commotus, & cùm omnibus contentis agitated, ventus adpellatur. Cùm autem possit aër infinitis propemodum directionibus moveri, totidem oriri possunt venti, de quibus pauca dicam. Ventī causa non una est; exhalatio à terra erumpens, vapor è mari emissus, aëris rarefactiones, & condensationes, calor solis, descensus pluviae, nivium delapsus, & quaelibet alia causa agitationis in aëre ventum excitabit. Ecnephias, Tiphō, Prester, & Exydrias rabidissimi sunt venti, miserrimas tempestatum clades, arborum, plantarum, aediumque populationes inferentes, quorum naturam, atque virtutem, paucis quàm fieri poterit, pandam. Aquea meteora ex vaporibus procreantur, qui in aërem evecti, ibidem concrefcunt, seu addensantur. Ex his exoriuntur nubes, nebula, pluvia, nix, grando, aura ferotina, ros, & pruina, in quibus dilucidandis tantisper immorabor, ut in faccario, melle, & manna.

Aquea.

Cor-

LXVI. Corpus vivens, ut est omnium perfectissimum, ita caeteris minus latè patet. Circa animae quidditatem erraverunt Philosophi, quantum errari potuit. Eam ego dico formam corporis, qua quis vivit, & movetur, id est, immanenter operatur. Actio immanens est, quae á virtute manat interna, qua subiectum in suo connaturali statu constitutum moveri in super potest ad ultiores actus. Hinc iure habetur actio immanens veluti character, quo viventia á non viventibus distinguantur. Anima alia vegetans, alia sentiens, alia demum rationalis est; quae inferiores sunt in superioribus praecontinentur, adeo ut in vivente, plura licet vitae genera continente, una anima insit ad omnes vitae functiones obeundas. Virtus, qua plantae nutriuntur, adolescunt, ac sibi similia procreant, dicitur anima vegetans. Turpiter aberrarunt Manichaei, qui plantis rationalem animam inesse dixerunt, quarum ne quidem ramus absque homicidii reatu violari posset. Anaxagoras, aliique veteres animam, obtusioris licet sensus, adstruebant in plantis, quorum opinionem magis ligneam dicit Augustinus, quàm sint ipsae arbores, quibus patrocinium praebet. De potentiis plantae vegetantis eloquar.

Anima.

LXVII. Sentientem animam dico formam sponte corpoream, cognitionis, & appetitionis capacem, & quibusdam instructam facultatibus. Anima haec brutis inest. Neque enim tanta hebetudine donantur, ut purae machinae, aut mera authomata cum Cartesio queant effingi. Huc revoco facultates externas animae sentientis, sensus scilicet, quorum aliquid dignosci potest. Quidquid verò cognitione dignum iudicavero, in medium proferre polliceor. Sensus itaque externi quinario numero complectuntur, tactus scilicet, gustus, olfactus, auditus, & visus. Partium omnium, quibus horum quinque sensuum organa instructa sunt, accuratam modò descriptionem persequi non vacat. Exequar in certamine.

*Bruto-
rum ani-
ma.*

LXVIII. Tactus verò sensus est, quo calida, & frigida, solida, & dura, humida, & sicca, aspera, &

Tactus.

& lenia, caeteraeque id genus corporum affectiones á nobis percipiuntur. Is proinde omnium maximè diffusus sit, imò ad omnes corporis partes sese extendat. Convenit modò inter omnes, papillulas nerveas, quae, ut ait Cl. Malpighius, é cute erumpentes, tandem in cuticulam desinunt, tactui tamquam immediatum illius organum rectissimè inservire. Hic sensus tactûs exquisitior est, ubi illae papillulae copiosiores sunt, deliciaioresque, ut in planta pedis, volâ manûs, & digitorum apicibus; nullus verò ubi cuticula callum fecerit, quapropter nequeant illae á tactilibus obiectis commoveri. Efficitur sensatio tactûs, cùm externa corpora ratione magnitudinis, figurae, sitûs, motûs, aliufve qualitatis, premunt, urgent, vellicant, aliove modo commovent eas nervorum papillulas. In plerisque hominibus adeò fuit exquisitissimus sensus iste, ut orbatu oculorum lumine, artis mira quâdam á Regnaultio, Wolfio, aliisque commemorata patrauerint. Referam illa, sicut, & quae Cl. Henricius, Herfelt, & Vallisnerius testantur de Bove illo Suecico, qui prono in terram capite cum aliis pascens, mañtandus tandem, lanii securim, ob lapideum cerebrum, elusit.

Gustus. LXIX. Gustu corporum sapes sentimus, eorumque, quibus vescimur, genera distinguimus. Iam verò nerveae papillulae, quae sub extima linguae tunica delitescunt, ad linguae ferè superficiem appellant, eam efficiunt linguae partem, cui applicata, quemadmodum ait Cl. Boërhaavius, obiecta sapida saporem excitant; ac proinde in ea, & in quacunque alia oris parte similiter papillosa, dumtaxat potest gustûs organum collocari. Unde quia papillulae illae in apice, planitie, & lateribus linguae abundant, ibi ideò citior gustus & acutior est: idque in causa est, cur linguae apice sapes exploremus. Gustûs obiectum sapor est, qui, si recentioribus Philosophis concedendum, in tenuissimis, falsisque ciborum particulis consistit, quae linguae cuticulam pervadentes, nerveas papillas titillant, distrahunt, aut aliter

af-

afficiunt : haec quidem probabilia sunt ; adhaereo tamen Peripateticorum opinioni , qui sales sapidos saporum causas volunt , saporem verò accidens absolutum.

LXX. Gustui succedit olfactus , quo odores , atque *Olfactus* hinc quae grata gustui futura sint , nobisque nutriendis idonea percipimus. Organum huiusmodi non rectè ponitur in oblongis illis cerebri productionibus , osi ethmoidi ad narium radices posito utrimque incumbentibus , quas *carunculas* , seu processus mammillares adpellant , quemadmodum nonnulli , quos inter Gassendus , opinantur ; sed in his nerveis papillis residet , quae per membranam interiores narium anfractus investientem disseminantur. Olfactus obiectum odorem habet , quem esse volunt Recentiores subtilissima quaedam corpuscula , quae naribus per inspirationem attracta ita in eas penetrent , ut in membranam illam incurrant , nerveasque papillulas per illam disseminatas vellicent , & pro diversa sua natura , diverso quòque modo sollicitent. Non obstante huius opinionis probabilitate , odora corpora imprimis opinor in subtiles halitus attenuabilia , per quos odorem ipsum plerumque diffundi ; sed odorem dico absolutam qualitatem.

LXXI. Auditus sensus est , quo sonum , vocesque *Auditus.* distinguimus. Certum arbitror , auditionis organum non posse iure constitui in illo aëre , qui intra tympani , labyrinthi , atque cochleae cavitatem est , quemque innatum , immobilem , & animatum etiam olim plerique dixere. Persuasum quoque mihi est , neque tympani membranam hoc munere fungi. Superest ergo , ut in tenui illa membranula , seu in his nerveis filamentis positum existimem huiusmodi organum , quae per intimum cochleae gyrum disseminantur. De sono etiam inter plures Scholasticos iam planè convenit , illum non esse accidens absolutum , sed aëris , aut cuiuscumque medii , per quod sonus diffunditur , motum quemdam , qui à collis corporibus ad nerveas fibras , per varia auditûs organa transiens , defertur. Motus ille non est undulatio-

G

nis,

nis, sed tremor, aut fremitus quidam, qui per aërem, aut aquam, aut ignem, atque etiam per crassiores corporis poros propagatur.

Visus. LXXII. Sensum visûs caeteris praepono, quo lucis pulchritudine fruimur, colorum varietate, rerumque ordine, & proportione delectamur. Non omninò adhuc consentiunt Philosophi, in quam ex tot, tamque dissimilibus partibus, quibus oculus constat, illius organum sit statuendum. Plerique cum Hippocrate, & Galeno in crystallino oculi humore collocant. Mariotte, quem alii sequuti sunt, in Choroide constituit: nec feliciores fuere, qui ad concursum nervorum opticorum adtendentes, rem exponere aggressi sunt. His omnibus Recentiorum opinio praeferenda est, qui visûs organum in reticulari membrana positum esse arbitrantur. Geminatum non adparet obiectum, ambobus simul oculis inspectum, tametsi duplex illius imago pro numero oculorum tunc nobis simul occurrat, seque videndam exhibeat. Huius rei difficillimae tradam expositionem, reiectis Gassendistarum, Cartesianorum, atque Newtonianorum opinionibus. Lux, & color, obiecta visûs habentur. Recentiores Philosophi colores esse adserunt quasdam tantummodo lucis modificationes, quae secundum diversitatem, qua ab obiectis corporibus lux ipsa resilit, refrangitur, aut reflectitur, variam nostris oculis coloris sensationem imprimunt. Peculiarem itaque singulis corporibus dispositionem inesse fatentur, scilicet maiorem, aut minorem superficiei asperitatem, aut lenitatem, vel diversam pororum proportionem, quibus modò lumen liberiùs transmeare, modò plus minusve refringi, aut reflecti possit, ut proinde diversos colores exhibeat. Huic opinioni adsentior, cui plures etiam Peripatetici ab antiquissimis usque temporibus adhaerescunt.

Lux. LXXIII. Ad lucem gradum facio, quae ita est penes suam naturam lynceis Philosophorum oculis abscondita, ut in definienda illius essentia haereant, & confundantur. Lucem alii dicunt motum perniciosissimum quarundam particularum; alii verò entitativam
qua-

qualitatem. Utraque opinio gravissimis difficultatibus premitur. In secundam tamen sententiam, Peripateticis, & Ang. Praeceptorum probatam, nonnihil propendo, donec mihi maius lumen affulgeat. Inter lucis proprietates *reflexio*, & *refractio* praecipuae habentur. Quum itaque lux in medium homogeneum penetrat, eadem, qua inceserit, directione pergat. Similiter si lucis radius, directione perpendiculari, ex uno in alterum medium magis, minusve densum feratur, in eadem recta transibit; quod si obliqua directione tendat, a via priori aberrabit. Refringetur autem luminis radius ad perpendiculum, quotiescumque in superficiem mediae densioris incurrat: at si medium, in quod incidit, minori densitate polleat, a perpendiculo recedet. Causa physica huiusmodi refractionis res quidem est intricatissima, quae cognitionem nostram praetervolat. Incredibili voluptate animos afficiunt hypotheses illae, quas Cartesius, Gassendus, Maignanus, De-Chales, atque Newtonus, litterato orbi communicarunt. ; Utinam ut iucundè, ita feliciter rem absolvissent Viri Ingeniosissimi! Quàm verò non id praestiterint, ex eorum hypothesebus abs me, & in medium adducendis, & refutandis, facilè cognosces. Ego verò longè in re hac laudabiliùs arbitror ignorantem ingenuè profiteri, atque ad absconditas qualitates revocare causam refractae lucis. Quod attinet verò ad illius reflexionem, opus est, ut illius radius in superficiem corporis obsistentis incidat obliquè; tumque ordinatè reflectetur, & angulus reflexionis aequalis angulo incidentiae observabitur. Plura hìc laudare solent Physici lucida meteora, cuiusmodi sunt Iris, Halo, Virgae, Parhelium, Paraselene, Via Lactea, & Crepusculum. Quae omnia unà cum Elementis Opticae, nonnullisque problematibus, a quibus modò, ut legentium taedio occurram, supersedendum duxi, uberrimam in pugna rogato mihi dicendi copiam suppeditabunt.

ETHICA, SEU MORALIS.

Quarta Pars Philosophiae.

LXXIV. **N**obilissima haec sapientiae pars, quae ab antiquissimis usque temporibus sapienter illustrata Ethicae nomen obtinuit, eò praecipuè tendit, ut certis legibus humanae voluntatis actus, hominemque ipsum, ad finem debitum dirigat, unde perfectio, hominisque felicitas, ac beatitudo manat. Hanc meritò Philosophi celebriores vitae artem adpellarunt. Eandem verò si accuratiùs descriptam velis, sic habeto: *Facultas dirigendis, perficiendisque moribus instituta*. Scientia est, eaque omnino practica. Longè á Prudentia differt, eiusque materiale obiectum sunt affectus, sive actus humani, prout boni, aut mali induere rationem possunt: formale verò est ipsa directio, perfectio, moralitas, seu ordo, quem ratio facit in actibus voluntatis. De idoneo eius auditore plura sapienter admonuit Aristoteles, qui in Ethicis pertractandis potissimum excelluit. Nos doctrinam illius in re hac maximi facimus, atque aperiendam pollicemur. Ethica trifariam partiri solet, in Monasticam scilicet, OEconomicam, & Politicam, ad quas enodandas vertitur stilius.

MORALIS MONASTICA.

LXXV. **M**oralis Monastica privatas actiones *Hominis* hominis dirigit, quibus finem ul- *beatitu-*
 timum, veramque felicitatem consequatur. Plumbeus, *do.*
 bardusque fit oportet, qui non videat, aliquem totius
 humanae vitae finem ultimum admittendum esse, in
 quem hominum operationes, velut in scopum colli-
 ment. Hic totius vitae finis ultimus ille profectò est,
 quem propter se tantùm volumus, caetera verò pro-
 pter ipsum. Mali á bonis differunt, quòd mali sibi
 pro fine ultimo praestituant bonum proprium taxa-
 tum secundum libitum effraenis voluntatis, passioni-
 busque depravatae; proindeque in his rebus quaeren-
 dum, in quibus minimè reperitur. Boni verò sum-
 mum, optimumque bonum ad rectae rationis regulas
 exactum. In quo potissimum sita esset haec summa fe-
 licitas, vehementiùs inquirebant Philosophi antiqui,
 magnamque, teste Doct. Angelico, hinc inde patie-
 bantur angustiam eorum praeclara ingenia. Errarunt
 turpissimè, qui divitiarum, honorum, aut dominandi
 desiderio flagrantes, in iis summam hominis felicitatem
 sitam arbitrati sunt, quibus adiungendi sunt quot-
 quot gloriae, aut famae cupiditate illecti, earum gra-
 tiâ cuncta gerebant. Turpiùs verò falsi sunt Aristip-
 pus, & Cirenaici, qui non aliam hominis felicitatem
 agnovere, quàm quae in corporis, ac sensuum volu-
 ptate consisteret. Illis adhaeret Epicurus, *turpissimae*
voluptatis assertor á Lactantio dictus, habitusque á
 plurimis; certissimè tamen non constat, an animi bo-
 num etiam, ac praesertim exigeret. Stoici altiùs sen-
 tientes, beatitudinem in virtute sola constituentem,
 omni virtutum dote ornatum virum etiam in Phala-
 ridis tauro perfectè felicem existimarunt. Ast quam-
 quam virtutem ad summam felicitatem non parum

con-

conducere fateamur , non toti adhaeremus Stoicis. Deus etenim Opt. Max. est tota, summaque hominis felicitas. Adfertioni huic , teste Mag. P. Augustino, arrisit Platonis ingenium , quem vel ob id unum *Divinum* dixere multi.

LXXVI. Beatitudo perfecta , numerisque omnibus absoluta , etiam naturalis , non nisi post separationem spiritûs á carne potest obtineri. Quodantenus in hac vita felices esse possumus futurae illius felicitatis prae- libatione ; ita ut nemo rationis compos, nullaque vitae conditio sit , cui non suppetant media vitae prae- sentis feliciter transigendae : unde suâ culpâ veram miseriam homines patiuntur. Etiam imperfecta huius vitae felicitas posita non est in aliqua re creata , sed in solo Deo , quatenus homo illi adhaeret ut auctori naturae, ac fonti bonorum , quantum finit mortalitatis conditio. Haec coniunctio intellectu, & voluntate perficitur ; intellectu quidem, quatenus de Deo rectè sentimus ; voluntate verò , quatenus illi ut optimo legis- latori placidè , ac studiosè in omnibus subiicimur , affectusque nostros eo modo dirigimus , quo illi gratos esse intelligimus. Beatitudo formalis est summi boni consequutio , seu possessio. Talis est eius essentia , ut ad intellectus actum spectet , & quamcumque alterius potentiae operationem refugiat.

*Volun-
tarium,
eiusque
species.*

LXXVII. Voluntarii dicuntur actus illi á volun- tate nostra profecti , in quos voluntas ipsa propensio- ne quadam , ac veluti pondere fertur , sive certè ab his non abhorret , nec illos invita peragit. Involun- tarii verò illi sunt , qui animo inconsulto, vel invito, ac reluctante producuntur. Hinc optimè voluntarium dicitur id , *quod fit ab intrinseco principio cum co- gnitione finis* : involuntarium verò , quod aut vi , aut ignorantia conficitur. Violentia penitus voluntarium perimit, eaque propriè talis est, nempe sufficiens, quam Iuristae absolutam , & Ang. Doctor compellentem di- cunt. Ignorantia antecedens omnino destruit volunta- rium. Metus licet gravis , qui cadat etiam in virum constantem, voluntarium tantum minuere potest : un-
de

de quaecumque actio metu facta voluntaria est, ac involuntaria. Concupiscentia non tollit, sed potius auget voluntarium, libertatem quantumvis minuere, ac non semel perimere videatur. Actus spontaneus is est, qui ab anima fit, dum voluntas ipsa ingenito pondere ita rapitur, ut actum prohibere non possit. Perfectè liber ille est, qui sic eligitur à voluntate, ut indifferens illa omnino fit, ut illum exerat, vel ab illo deflectat: hinc, indifferentiâ seclusâ, actum iam est de libertate arbitrii. Eadem cum sit facultas mediorum electiva, finis ordine servato, indifferentiam exigit nondum obiectivam, sed formalem etiam subiectivam. Morali indifferentia, quae in contraria ferri valet, imperfecta putanda est; namque contradictionis indifferentiâ perfecta subsistit. Varias divisiones, quas sortitur voluntarium, quas libertas, quas demum indifferentia, rogatus exponam.

LXXVIII. Operationes illae, quas elicit homo, aliorum corporum, vel brutorum instar, caeco quodam impetu, variâque spirituum animalium commotione, actus hominis dicuntur; humani verò ii profectò sunt, qui ab homine ductu, seu lumine rationis efficiuntur. Inter intraneos hominis actus primas obtinent, qui ab intellectu proficiscuntur, horumque primus apprehensio est, qua cognoscitur bonum illud, cuius amore voluntas operari debet. Hanc repentè sequitur simplex volitio, qua voluntas ipsa in bonum sibi propositum complacentia, & amore quodam inclinatur. Iudicium est actus ille, quo intellectus bonum proponit voluntati, ut expediens, & adeptu possibile: hinc prima illa volitio crescit, roboratur, ac firmatur in constantem appetitum finis per media consequendi, sicque fit intentio: haec praecipuè habetur de ultimo fine, attamen etiam esse potest de finibus intermediis, quatenus per quaedam media obtinentur.

LXXIX. Consilium, seu consultatio, nihil aliud esse videtur, quàm inquisitio, seu deliberatio de mediis eligendis. Actus est intellectus practici, qui mediorum inquisitione, ac utilitatis cuiuslibet examine, ponde-

ra-

*Actus
humani.*

rationeque perficitur. De mediis tantum esse valet; finis quoque basis cum sit, & principium totius consultationis, sub hac proinde cadere non potest. Media, quae certa, quae determinata, quae tandem dominium nostrum subterfugiunt, consultationi minimè subiiciuntur. Assurgit inde consensus, actus nempe voluntatis, quae mediorum utilitatem approbans, dicitur consentire. Si tamen media plura sint, nec omnia possint adhiberi, intellectus aliquod ex illis praeferre debet, quod aptius sit, finique consequendo plus caeteris conferat; hic actus dicitur iudicium discretivum, cui respondet voluntatis electio, unius scilicet prae alio discretiva quaedam acceptio. Haec igitur electio actus est voluntatis, qui rationis directionem supponit. Eademque nec circa finem versatur, nec circa medium, quod impossibile existimatur. Imperium dicitur ordinativa intimatio movens efficaciter ad agendum. Eius substantia ab intellectu pendet; necessariò tamen prae-haberi debet aliqua motio voluntatis, cuius vi, aut virtute, fortiter ad operandum compellat. Usus cum sit applicatio potentiae executivae ad assumenda media, seu exequenda; opus est voluntatis, & quidem propriissimum. Iucunda quies in re possessa vocatur fruitio. Si tota eius essentia, & completa ratio consideretur, fruitio non nisi de ultimo fine haberi potest, quo revera possesso, fruitio assurgit omnibus suis numeris absoluta.

Passio-
nes.

LXXX. Impetus illi animi nostri, qui ex appetitu sensitivo pullulent, passionum nomine designantur. Ut passionis idea, vis, aut natura dignoscatur, hanc, quae caeteris longè praestat, definitionem ex S. Damasceno affert Ang. Doctor: *Motus appetitivae virtutis sensibilis ex imaginatione boni, vel mali, cum transmutatione corporali.* Passiones non sunt intrinsecus, aut naturâ suâ vitiosae, sive indecorae, uti putabant Stoici. Earum natura sic indifferens, atque flexibilis est, ut si ad honestum finem dirigantur, puriorique rationis lumine temperentur, utiles, ac honestae fiant: sin verò ab instituto fine deflectant, vel honestatis limites ex-

ce-

cedant, vitiosae, vel malae censerī debeant. Passio rationem praeveniens, trahensque post se voluntatem, abs dubio bonitatem minuit: quae voluntatem subsequitur, licet plerumque honestatem augeat, plerumque tamen patefacit solummodo bonitatem illam in voluntate delitescentem. Passiones aliae sunt partis concupiscibilis, quae versantur circa bonum, vel malum sensibile praecisè sumptum. Aliae sunt partis irascibilis, quae scilicet respiciunt bonum, & malum sub ratione ardui, ac proinde cum quadam pugna, & conatu attingendum.

LXXXI. Partis concupiscibilis passiones sex communiter numerantur: amor, & odium, desiderium, & fuga, gaudium, & dolor. Amor est firma, robustaque complacentia boni. Verum perfecta illa complacentia boni, si sit cum electione, quā iudicio discretivo bonum aliquod ex multis deligitur, dicitur dilectio; eademque complacentiae, si ingens quaedam accedat boni appretiatio, tunc charitas vocatur. Bonitas ipsa est praecipua amoris causa, imò aliarum radix, & origo. Similitudo etiam amorem producit sive amicitiae, sive concupiscentiae. Amoris effectus, ex innumeris penè, sex praecipuos recenset Ang. Magister, unionem scilicet, adhaesionem, extasim, zelum, laesionem amantis, & universalem quemdam influxum in omnia, quae peragit amans: his adduntur liquefactio, fruitio, languor, & fervor, de quibus multa proferre non pigebit.

LXXXII. Odii natura his verbis innotescit: constans aversio á malo imaginatione apprehenso. Malum sive verum, sive adparens, invidia, iraque etiam, odii causae sunt, eaeque vehementiores. Quidquid tandem molestiam affert, odium pariter efficit, ut detractio, calumnia, contemptus, damnificatio, rixae, convitia, aliaque huiusmodi. Id unum admiratione dignum est, odium, quantumvis ab amore diversum, ab eo non semel produci, nasci, ac educari. Inter effectus odii praesertim habentur animorum divisio, voluntatum, affectuumque dissensio, malevolentia, invidia, tristitia, &

H

in-

indignatio : in his interioribus effectibus ut plurimum odium non sistit , exterius saepe prorumpit in convitia , calumnias , detractiones , irrisiones , rixas , neces , & aliquando (nefas !) in fratricidia etiam , & parricidia. Adversus odium remedia computantur : incipienti odio fortiter resistere ; motivi tenuitatem ponderare ; attentè perpendere odii feritatem , foeditatemque ; divinam tandem bonitatem (quod apud Christianos utinam frequentius) amorem immensum , mansuetudinemque recordari. Desiderium , & fuga sunt veluti quaedam animae pennae , quibus , & ad bonum absens advolat , & malum , quàm longissimè potest , devitat , & fugit.

LXXXIII. Desiderium motus est , seu affectus appetitûs sensitivi tendens in bonum absens , seu quo prosequimur possessionem boni. Desideria cum innumera sint , generalius dividuntur in naturalia , & non naturalia : illa ex naturae necessitudine prodeunt , & in bonum collimant , quo eiusmodi indigentia removeatur ; haec iccirco facilè expleri possunt. Desiderium non naturale ex appetentis iudicio oritur , & in bonum fertur , quod utile , aptumque apprehenditur praeter id , quod natura requirit ; est igitur infinitum , & humano modo inexplebile. Amor indigentiam coniunctus parit desiderium. Unde naturale desiderium ex naturali prodit necessitudine , quatenus natura eadem à debita dispositione dimota , illarum rerum creat cupiditatem , quibus pristinus status restituatur ; ex indigentia verò intellectu apprehensa desiderium pullulat innaturale. Effectus desiderii esse solent unio , extasis , taedium , importunitas , suspiria , quibus accenseri etiam solet conatus ille , quo in res vel difficiles , vel prohibitas prorumpit. Contra inordinata desideria libenter opportuna remedia proferam. Fuga dicitur motus , seu passio , qua malum absens quis fugit , & vitare conatur. Delectatio , & tristitia , sunt aliarum passionum termini , quemadmodum amor , & odium , principia. Delectatio variis nominibus exprimi solet : dicitur gaudium , laetitia , exultatio , iucunditas , voluptas,

ptas, hilaritas, &c. quae quidem nomina ex Ang. Praeceptore libenter exponam. Eadem delectatio dicitur quies appetitûs in bono; & voluntati, atque appetitui sensitivo aptè convenit; quamquam illa, quae mente, ac voluntate percipitur, perfectior, atque purior habeatur. Delectatio ad appetitum sensitivum restricta passio est, qua ille in suo bono possessio quiescit. Inter delectationis causas recenseri possunt operatio, alteratio, similitudo, spes futuri boni, memoria praeteriti, & tandem admiratio, quatenus novi aliquam cognitionem affert, amplioremque pollicetur.

LXXXIV. Delectatione ipsa cor sese explicare, ac diffundere conatur, spiritusque difflati sese uberius effundunt, quasi in occursum boni pergentes, tanta aliquando licentia, ut cor ipsum deserant, sicque deliquium, ac mors quandoque sequatur. Delectatio etiam quamdam in appetitu facit spiritualem magnitudinem, sitim pariter ingenerat, ac desiderium sui; non modò quando absens memoria recolitur, sed etiam quando incipit haberi, & nondum perfectè possidetur. Eadem demum perficit operationem, quam veluti condimento quodam suaviorem reddit, atque appetibiliorem. Illicitis voluptatibus ut medeamur, optima quidem remedia adsunt, abs me in concione, data copia fandi, haud quaquam praetereunda.

LXXXV. Tristitia affectus est ortus ex apprehensione mali praesentis. In varias species partitur: praecipuae sunt maeror, qui est diuturna tristitia: invidia, id est, dolor de bono alterius, quod nobis abesse putamus: indignatio, quae ideo concipitur, quia bona indignis largiuntur: misericordia, & est dolor de malo proximi opitulandi desiderio: anxietas, seu angustia, quae animum sic aggravat, ut ullum non adpareat effugium. Tristitiam efficiunt malum praesens, amissio boni, desperatio, optati boni dilatio, memoria demum praeteriti mali, licet plura dum recoluntur potiùs delectent. Effectus tristitiae sunt: animum frangere, deiicere, ac veluti prostertere, & ab operando deterrere. Quae immoderata est, corpori,

etiamque vitae plurimum nocere valet. Tristitiae immoderatae, aegritudini omnium teterrimae, quaedam remedia, ac lenimenta adhiberi solent, de quibus egregiè disputat D. Thomas, quem nos in eis elucidandis sequemur.

Passio- LXXXVI. Passiones partis irascibilis versantur cir-
nes par- ca bonum, & malum, habita ratione ardui, atque dif-
tis iras- ficilis; proindeque sunt veluti quidam animi conatus,
cibilis. quibus & ad bonum se erigit, & contra malum in-
 surgit. Quinque communiter numerantur: spes, des-
 peratio, audacia, timor, & ira. Spes dicitur passio,
 qua appetitus tendit in bonum futurum arduum, a-
 deptu tamen possibile: hinc spes desiderium suppo-
 nit, additque quamdam firmitatem contra difficulta-
 tes, quibus bonum obsidetur, & quae appetitus a-
 ciem deiiciunt, deprimuntque. Inter spei effectus re-
 fertur primò calor cordis, quo spiritus roborantur,
 ne ita facilè cedant difficultatum, quibus deterren-
 tur, obiectui; vires deinde, quibus pericula superan-
 tur, ad quas divitiae pertinent, fortitudo, amici, &c.
 Experientia tandem spem erigit validissimè. Illius ef-
 fectus habentur, delectare, operationem perficere,
 denique in amorem illius inducere, á quo boni quid-
 piam speramus. De eiusdem remediis in agone ser-
 mo habebitur. Desperatio est recessus á bono arduo
 adeptu impossibili, quatenus bonum desideratum tot
 difficultatibus contingit circumvallari, ut illis obru-
 tus animus succumbat, & ab eius prosecutione re-
 cedat.

LXXXVII. Audacia est passio, qua appetitus in-
 surgit in malum terribile ad ipsum fugandum, supe-
 randumque. Spes, & quaecumque ipsam fovent, ac
 augent, audaciam ingenerant, quae quàm foeda om-
 nis, turpisquã sit, tàm tetrior illa censenda est,
 quam nimia divini auxilii confidentia parit. Illius
 effectus sunt, motus fortiores initio periculi produ-
 cere, tùm etiam calorem, & spiritum ad cor revo-
 care, quasi ad irruptionem vehementiorem facien-
 dam. Timor animum frangit ob difficultatem eva-
 den-

dendi. Passio est, qua appetitus á periculi gravitate victus ingruenti malo terribili succumbit. Timorem inducunt defectus ex parte appetentis, qui vires, malum ad expugnandum sufficientes, in se non experitur; & gravitas quoque ex parte mali, quod ita ingruit, urgetque, ut evadendi potestas vix eluceat. His causis accedit corporalis dispositio tùm ex parte cordis, in quo calor modicus, parcior, ac debilior spiritus existit: tùm ex parte imaginationis, quae fuliginosa quadam nigredine horrorem rebus affingit. Timor contractionem afficit, quatenus appetitus á malo victus, profligatusque recedit, & in se ipso colligitur. Timore fit, ut calor, spiritusque exteriora relinquunt, & ad interiora confugiant, ibique congregati non aestuent, sed torpeant, atque marcescant. Hinc alii plures effectus manant, tremor scilicet, pallor, crepitus in membris destitutis calore, vigore, spiritu, erectio capillorum, interclusio vocis, & alii plurimi.

LXXXVIII. Ira est inimicitia, quae ulciscendi tempus observat, seu appetitus rependendi iniuriam non qualitercumque illatam, sed ex certa scientia, & electione; unde contra eos, qui vel ignoranter, vel ex passione nobis nocuerunt, aut parum, aut nihil irascimur. Inter causas irae primatum tenet parvipensio, ludibrium, despectusque. Ira origo est cuiusdam delectationis, fervorisque minimè suaviss, aut lenis, sed amarulenti, & ad consummationem usque exaestuantis. Rationem irae fervor obnubilat, obcaecat, corporisque etiam membra, illa praecipuè, in quibus cordis vestigia relucet, vehementer conturbat.

LXXXIX. Quemadmodum itaque voluntas suapte *Moralitas actuum humanorum* naturâ ingenito veluti pondere fertur in bonitatem, unde illius perfectionem eiusdem generis putamus provenire; ita quoque voluntas in esse moris, seu moraliter tendit in obiectum regulis morum subditum, á quo tota moralitas actuum dependet. Huiusmodi moralitas operationum libertatem supponit; ipsa tamen est

est illa directio, seu ordo, quem ratio facit in actibus voluntatis. Eadem in bonitatem, & malitiam partitur. Actus itaque, qui tendit in obiectum regulis moralitatum consonum, bonus est; qui verò obiectum respicit legi, & rationi dissonum, malus adpellatur. Platoni, Aristoteli, Grotio, aliisque non paucis, haud quaquam adfentior, qui malitiam, honestatemque quibusdam actibus sic inesse putarunt, ut omni lege seclusa, boni illi, vel mali existimarentur. Id quod de malitia, honestateque formali dictum velim; non enim inficior, actus esse ex sua natura dignos sanè, ut approbentur, vel prohibeantur. Proxima, immediataque moralitatis regula est ratio voluntati dictans quid bonum sit, quidve malum; veruntamen primatum tenet lex aeterna, quae proinde fons est, & origo totius actuum humanorum honestatis, ac bonitatis. De conscientia, de lege, & multiplici pariter utriusque divisione, colloquia miscbo.

Virtus moralis. XC. Cùm pulcherrimum virtutis nomen variis plerumque rebus explicandis adhiberi consueverit, opus est illius naturam exponere. Virtus itaque nihil aliud est, nisi perfectio quaedam animi, quae bonis, sive perfectis actibus acquiritur, animumque ad actus illos iterum exercendos inclinat. Virtus illa, quae in verum suapte naturâ propendit, dicitur intellectualis: ea verò, quae voluntatem dirigit, perficiendisque moribus destinatur, moralis adpellatur. Haec est habitus electivus mediocritatis, quam recta ratio, atque prudentia definierint. Accuratiùs definiri solet: *Bona qualitas mentis, qua quis rectè vivit, & nemo malè utitur.* Hinc sponte profluit, virtutem moralem in medio positam esse, eâque neminem propriè, ac per se abuti posse. Vita optimè instituta finis est virtutis moralis: actiones humanae sunt materia, circa quam virtus ipsa versatur. Intellectus practicus, voluntas, & appetitus sensitivus, secùs exteriora membra, sunt subiecta virtutum. Earum semina nobis à natura insunt; sed habitus ipsi iteratis actibus produ-
cun-

cuntur. Virtus moralis, omnium sententiâ, in se complectitur veluti species communes, Prudentiam, Iustitiam, Temperantiam, & Fortitudinem, quae cum omnium principes sint, iisque veluti cardinibus omnis bona, honestaque vita vertatur, Virtutes *Cardinales* adpellari consueverunt.

XCI. Prudentia, omnium virtutum splendor, *Scientia est*, teste Tullio, *rerum expetendarum*. Eandem Aristoteles his verbis expressit: *Recta ratio agibilium*. Prudentia ad intellectum attinet, cuius practicae operandi rationem ornat, perficitque. Licet virtutis moralis proprium sit, in medium propendere; tamen in quo potissimum situm illud sit, unius prudentiae ductu reperire licet. Virtutis partes tres à Philosophis connumerantur. Integrales, quae ad perfectum principalioris virtutis actum concurrunt, & sine quibus opus eius censetur imperfectum. Subiectivae, quae sub principaliori virtute, ut sub genere, continentur. Potentiales demum, quae cum principaliori sunt connexae, eidemque adiunctae, illisque actibus deserviunt, in quibus principalioris virtutis ratio plenè, atque perfectè non reperitur. Partes prudentiam integrantes octo recenset Ang. Magister: rationem, intellectionem, circumspeditionem, providentiam, docilitatem, cautionem, memoriam, sollertiam, seu eustochiam, in quibus enodandis, quamdiu volueris, immorabor.

XCII. Subiectivae prudentiae partes, seu species, sunt prudentia Monastica, id est privata, qua quis se regit ipse; & prudentia gubernatrix, seu moderatrix, qua corpus regitur politicum, & plurium conventu constitutum. Haec in OEconomicam dividitur, Militarem, & Politicam, de qua postea redibit sermo. Tres sunt partes potentiales prudentiae, seu virtutes ei adiunctae, quae illi ad actus minus principales inserviunt, nempe eubulia, fynesis, & gnome. Eubulia rectificat consilium. Haec sine malo, vel pravo medio corrumpitur. Huic proinde opponitur *panourgia*, latinè calliditas, vafrities, seu astutia, quae

ma

malignis consiliis finem assequi curat. Synesis rectè facit de consiliatis iudicare : huic adversatur *asynesia*, id est, stolliditas, atque stultitia. Cùm synesis arbitra sit, & ponderatrix consiliatorum, magnam in agendis affert utilitatem. Ut munere suo fungatur, rectam petit virtutis cognoscitivae dispositionem; animum falsis, pravisque iudiciis non praeoccupatum, sed veris imbutum; appetitum demum minimè depravatum.

*Iustitia,
& virtutes
sub
ea conten-
tae.*

XCIII. Iustitia omnium domina, & Regina virtutum, turbidos animi motus intra fines quosdam sapienter compescit, quibus generis humani societas, ac Civitatum tranquillitas conservatur. Dicitur à Philosophis, ac Iurisconsultis omnibus : *Constans, & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi*. Nominè iuris intelligimus, quod aequum, quod iustum, quod denique cuique debitum est, & ad alterum aequale. Iustitia nedum, ut caeterae virtutes, quaerit medium rationis, sed in mediis ipsis medium adinvenit, statuens videlicet dati, & accepti aequalitatem. Bonum facere, & declinare à malo, duae sunt iustitiae partes, si de bono, & malo, quae sunt ad alterum, sermo instituat. Subiectivae iustitiae partes sunt iustitia commutativa, distributiva, & legalis. Harum prima est partis ad partem, secunda totius ad partes, tertia partis ad totum. Iustitia commutativa aequalitatem constituit quasi quantitatum, seu, ut aiunt, arithmeticam. Distributiva, & legalis, faciunt solum proportionum aequalitatem, vel, ut vocant, geometricam.

XCIV. Virtutes, quae iustitiae veluti fociae sunt, quasque proinde partes eius potentiales iure dixeris, octo enumerat D. Thomas, eaeque sunt religio, pietas, observantia, veracitas, gratitudo, iustitia vindicativa, liberalitas, amicitia. Religio virtus est, inquit Cicero, quae superiori cuidam naturae, quam divinam vocant, curam, caeremoniamque, vel cultum affert : quia verò cultum Deo debitum solvit, & aequale non praestat, à perfecta ratione iustitiae de-

deficit. Cultum Deo tribuit religio ut rerum omnium principio, omniumque etiam ornamentorum genere perfectissimo. Hinc Deus colendus est non solum cultu interno, sed externo etiam, qui tribus potissimum officiis continetur, invocatione, gratiarum actione, sacrisque ritibus. Pietas tribuit sanguine coniunctis, patriaeque benevolis officium, atque diligentem cultum. Observantia reverentiam exhibere facit hominibus virtute praeditis, sapientiâ, dignitate, & aliqua alia dote veneratione digna. Veracitas ad hominum convictum perutilis, nos tales dictis, factisque demonstrat, quales re ipsa sumus. Gratitude virtus est, in qua amicitiarum, officiorumque alterius memoria, remunerandique voluntas continetur. Tria gratitudinis munera ex Ang. Doctore proponam. Vindicta nocumenta repellit, vim, & iniuriam propulsat defendendo, seu ulciscendo. Si nocendi animo fiat, laedit charitatem. Liberalitas dicitur illa virtus, quae circa pecunias, aut alia, quae erogari contingunt, modum tuetur, efficitque, ut in illis erogandis mediocritas quaedam, proportio, vel aequalitas habeatur. Amicitia est mutua benevolentia non latens, quae supra honestatem virtutum aedificatur. Homines, qui vivo amicitiae vinculo devinciuntur, pares aut invenit, aut facit.

XCV. Temperantia partem appetitus nostri concupiscibilem moderatur. Eam vocat Cicero *rationis in libidinem, atque alios non rectos animi impetus firmam, & moderatam dominationem*. Solùm delectationes corporeae primariò, ac directè pertinent ad temperantiam, quam integrant honestas, & verecundia. Haec maximum humani generis ornamentum est, eiusque nomine odium turpitudinis significatur, ac metus reprehensionis, quum nempe & dedecus ipsum, & dedecoris notam *veremur*. Honestas verò amorem quemdam praefert pulchritudinis spiritualis, quae corporalium voluptatum moderatione resplendet. Quatuor partes sunt, quae temperantiae subiiciuntur, abstinencia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Abstinencia

Temperantia, eiusque partes.

tia cupiditates moderatur, voluptatesque, quae circa esculenta versantur. Sobrietas coërcet affectus, & usus cuiuscumque potus inebriare valentis. Est specialis virtus ab abstinentia distincta. Castitas temperat concupiscentiam, quae circa actum est propagandae speciei destinatum. Eius membra sunt virginitas, & castitas simpliciter dicta. Haec solùm cohibet impetum circa delectationes illicitas, licitas verò regit, ut fine congruo, modo, & tempore fiant. Virginitas est heroica quaedam castitas ita concupiscentiam domans, ut ei ne licitarum quidem voluptatum experientiam voluntariam concedat. Tria illa, quae ad virginitatis virtutem requiruntur, exponam. Pudicitia compescit actus illos minus principales ad concupiscentiam pertinentes. A castitate non est omnino diversa.

XCVI. Virtutes illae, quae affectuum nostrorum impetum minùs ex se vehementem fraenant, reprimuntque, temperantiae adiunguntur, eiusque sunt partes potentiales. Hae verò tres enumerantur, continentia scilicèt, mansuetudo, & modestia. Continentia hìc non sumitur pro retractione appetitus ab omni eo, in quod impotentiùs abripitur; nec pro virtute appetitum à libidinosis delectationibus coërcente, quo pacto coincidit cum castitate; sed pro habitu voluntatem contra passionum insurgentium impetum ita obfirmante, ut quantumvis intumescant, ab illis in pravum consensum non trahatur. Mansuetudo iram moderatur, nomenque hocce retinet, prout interiorum irae motum gubernat, & ad illam redigit mediocritatem, quae rationi congruit. Clementia verò vocatur, quatenus externam vindictam, seu poenam ob iniuriam infligendam temperat, quantum iustitia patitur. Modestia paulò latiùs hìc sumitur, definiturque: virtus, qua quis in motibus internis, exteriorique apparatu modum tenet ordini suo, atque statui consentientem. In humilitatem partitur, studiositatem, modestiam morum, eutropeliam, & modestiam cultùs, quarum naturam, rationesque investigabo.

For-

XCVII. Fortitudo, teste Tullio, est considerata *Fortitudo* periculorum susceptio, laborumque perpessio. Metûs, *do, eius-* & audaciae moderatione perficitur. Huic virtuti duo *que par-* actus assignantur, aggredi scilicet, & sustinere: *tes.* pri- mus admirabilior, splendidiorque videtur; sed alter ut difficilior, ita quòque praestantior est, in quo verae, germanaeque virtutis ratio potissimum elucet. Magnanimitas, magnificentia, patientia, & perseverantia, dum materiam fortitudini propriam attingunt, & circa gravissima pericula versantur, quasi partes fortitudinem integrantes habentur. Verùm si leviora attingant discrimina, ut potentiales partes ei tantùm adiunguntur. Magnanimitas est quaedam animi veluti dilatatio, & extensio ad magna, & heroica in omni genere virtutum aggredienda. Huius virtutis characteres, & munia ex Aristotele graphicè describam. Magnanimitas, & humilitas licet é diametro videantur opponi, mirò tamen foedere coniungi valent; quam positionem Doct. Angelici sublimi doctrina, & validissimis argumentis illustrabo. Magnificentia rerum praeclarissimarum effectrix, animum roborat, & obfirmat, ne metu impensarum ab opere patrandò deterreatur. Patientia est arduarum rerum, atque difficultium voluntaria, & diuturna propter honestatem perpessio. Animum erigit, ne in molestis, & adversis nimium deiiciatur, aut tandem eisdem succumbat. Perseverantia est stabilis, & perpetua permansio in arduis, & difficillimis. Aberrarunt proculdubio veteres, dum fortis animi esse putarunt, mortem quandoque sibimet accersere; quod facinus rectiùs vertendum est vel furori, vel ignaviae. Quonam pacto id non semel, neque sine laude patratum sit á Christianis, piissimisque feminis, dicam é suggestu.

XCVIII. OEconomica familiam, seu domum, seu *Moralis* cundum praescriptas á ratione regulas instituit. *OEcono-* perfecta familiae tranquillitas, seu felicitas accepta *mica.* ferri debet. OEconomicae finis est familiae directio, seu institutio, quae ad eius felicitatem ultimò tendit. Societatis humanae nomine coetum intelligo hominum

num communis alicuius boni participatione devinctum; familiam verò quamdam societatem, ad quotidianum usum á natura institutam. Triplex personarum genus complecti solet, coniuges nimirum, liberos, servos. Coniugium est legitima viri, & uxoris coniunctio, ad honestam filiorum procreationem. Formalis coniugii causa coniugum consensus est. Materia coniuges ipsi. Finis demum est humani generis conservatio, & procreatio filiorum, quae omnia accuratè persecutus est Aristoteles, de quibus, ut de coniugum officiis audies me differentem. Ut rationi adversa, valdèque exitialis Reip. tranquillitati, ab hominum conventu explodenda est Platonis opinio de uxoribus promiscuis, sive communibus. Nec minus etiam detrimentum caperet Respublica, si vel unicus vir plurimas duceret uxores, vel unica uxor pluribus viris nuberetur.

XCIX. Patrica societas parentibus, liberisque perficitur. Parentibus, ac liberis, communia quaedam officia sunt. Illi itaque liberos diligenter alere, diligere, & per humanitèr servare, nedum artibus, prout varia conditio tulerit, sed pietate etiam, & virtutibus informandos curare debent, eosque ad id vitae genus allicere, quod noverint aptissimum. Matres foetus suos, si potuerint, lacte nutriant. Patres liberos erudiendos tradant aut Academiis publicis, aut Seminariis, quorum institutio domesticâ, vel privatâ aptior est, eique longè praeestat. Ac si tanta parentibus in liberos cura, pietas, amor, & officia esse debent, maximo certè iure, ac tacita naturae voce filii compelluntur, ut amore, obsequio, veneratione, obedientia, & beneficentia, tot beneficia parentibus rependant. Imò eis cum dura fortuna conflictantibus pro viribus opitulari, nihilque non tentare debent filii, ut fracta viribus aetas, ac senectus, eorum officiis, sinceroque affectu leniatur.

C. Despotica societas dominos inter, & servos reperitur. Servitus est personae extraneae perfecta subiectio. Servus dicitur homo alieno subditus dominio,
vel

vel arbitrio. Servitutem illam, qua ob egestatem quisque, vel mercedis amore, alieno mancipatur dominio, iustam, & licitam esse, omnes uno ore fatentur. Iure belli oriri etiam potest, ut qui in hostium potestatem veniunt, victoribus ferviant, & subiiciantur. Hinc iusta prodit servitus legalis. Si natura demum, ac hominum indoles spectetur, omnes ipso naturae iure liberi sunt, nullus igitur á natura ipsa subiicitur, ac servituti destinatur. Domini, vel servitutis officia eò potissimum diriguntur, ut domini servis pactam mercedem tribuant; ad salutem, & vestitum necessaria suppeditent; ab inhonestis operibus praescribendis abstineant; erratorum poenas infligant, sed leniter, sed suaviter, eorumque otium minimè patiantur. Servi vicissim dominos diligere, venerari, observare debent; ipsis parere, ac humiliter obsequi, iniunctique muneris partes fideliter implere.

CI. Bonis quibusdam externis eget familia ad sui conservationem, promotionemque. Disciplina, quae bona haec perquirat, Kthetica sive ars possessiva dicitur, quae in possessionibus, aut fortunae bonis adquirendis, retinendis, administrandis, augendisque versatur. Bonorum communitas ea incommoda ferret, quae vix, ac ne vix quidem vitari possent. Tam longè abest, ut illa Reipublicae tranquillitati esset, quin in hanc potius, praeter alia, tetram tumultuum, discordiarumque pestem inveheret: unde non prodesse, sed obesse plurimum putanda est. Paterfamilias curare debet externam bonorum administrationem. Domesticae rei familiaris cura, & regimen Matremfamilias praecipuè tangit. Ast haec, pluraque alia, ad Ktheticam pertinentia lucem á me accipient in conflictu.

CII. Politica scientia est publicam honestatem, *Politica* optimamque civium felicitatem intendens, quam recta Reipublicae institutione assequi, & obtinere curat. Hinc recta Reipublicae ordinatio, atque constitutio, illius scopus est. Magistratus administrationem Reipublicae sibi commissam habet. Ille, ac quilibet alius

lius iudex, unicuique quod suum est reddere tene-
tur, quod nempè testium depositione, & iuridicis pro-
bationibus suum esse constiterit. Iudex privatim sciens
innocentem esse, quia falsis testibus reus convincitur,
innocentiam tueri pro virili debet; sententiam verò
prolaturus, eam ad *allegata*, quod aiunt, & *probata*,
conscientia licet reluctante, tenetur exigere. Respu-
blica his tribus censetur optimè constituta, potestate
resistendi hostibus, solatio ex communi societate orto,
copiâ bonorum omnium. Hinc perspicitur datur, quàm
in illa necessarii sint milites, artifices, divites, agri-
colae, sacerdotes, iudices.

CIII. Respublica, regiminis ratione habita, tri-
plici constat publicae potestatis genere, Democratico
scilicet, Aristocratico, Monarchico, quae omnibus
puto compertissima. Ex his Monarchicum regimen
caeteris antecellit, atque si haereditarium sit, utiliùs,
excellentiùsque putandum est. Androcraticum Gyne-
cocratico postponi nequit. Plurima quum sint, quae
Rempublicam felicem efficiunt, ac beatissimam, tum
nihil magis illius bono confert, quàm verus Dei cul-
tus, veraque Religio. Haec praecipua Reipublicae glo-
ria, laus, honos, singulareque ornamentum est. Unde
efficitur, impiissimam esse, ac societati civili longè
perniciosissimam falsae cuiuscumque Religionis, Atheis-
mi praesertim, tolerantiam.

O. S. C. S. M. E.

Imprimantur.

Dr. D. Bernardus á Ciria, & Sola, Vic. Gen.

Vt. Dr. D. Ioannes Vicent,
Stud. Reg. & Reçt.

Imprimase.

Visto.

Eulate, Reg.

Casamayòr, Fiscal del Crimen de esta
Real Audiencia de Valencia.